

Metodiskas vadlīnijas tālākai virzībai 2024 - 2124

Kā aktivizēt mazākumtautību jauniešus
pilsoniskajā dzīvē Latvijā

Vadlīnijas izstrādātas uz projekta "Uzmanību! Distance (ar valsti) samazinās!" pieredzes bāzes. Finansētājs: Islande, Lihtenšteina un Norvēģija caur EEZ un Norvēģijas grantu programmu "Aktīvo iedzīvotāju fonds".

Projekta īstenotājs: Rīgas vācu kultūras biedrība. Norvēģijas partnerorganizācija - CBNRM Networking.

**Metodiskas vadlīnijas tālākai virzībai 2024 – 2124. Kā aktivizēt mazākumtautību
jauniešus pilsoniskajā dzīvē Latvijā.**

Rīga, Oslo, 2024

© Lars Soeftestad, Lelde Alksne, Dace Šulmane, Mārtiņš Pričins, Liesma Ose

45 lpp

**Vadlīnijas izstrādātas uz projekta "Uzmanību! Distance (ar valsti) samazinās!"
pieredzes bāzes. Finansētājs: Islande, Lihtenšteina un Norvēģija caur EEZ un
Norvēģijas grantu programmu "Aktīvo iedzīvotāju fonds".**

Projekta īstenotājs: Rīgas vācu kultūras biedrība, <https://wo.verband.lv/>

Projekta mājaslapa: <https://aifuzmanibu.mozello.site.com/>

Norvēģijas partnerorganizācija - CBNRM Networking

Par materiāla saturu atbild Rīgas vācu kultūras biedrība.

SATURS

IEVADS	4
1. JAUNIEŠI un MAZĀKUMTAUTĪBAS VALSTS POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTOS – STATISTIKA, PROBLEMĀTIKA, PĒTĪJUMU BĀZE	7
2. MAZĀKUMTAUTĪBU JAUNIEŠI LATVIJĀ - IESAISTES IZAICINĀJUMI	20
3. PROJEKTA NORISES LĪDZDALĪBAS SEKMĒŠANAI	22
3.1. NORVĒGIJAS PARTNERA UN SKANDINĀVIJAS MĀCĪBAS LATVIJAI	23
3.2. ĀRPUS IKDIENAS: LATVIJA ATVER SAVAS DURVIS ZINĀTKĀRAJIEM	30
3.3. MAZĀKUMTAUTĪBU SKOLĒNU ANKETĒŠANA. REZULTĀTI.....	35
SECINĀJUMI UN IETEKUMI TĀLĀKAM DARBAM AR MAZĀKUMTAUTĪBU JAUNIEŠIEM	41

IEVADS

“Metodiskas vadlīnijas tālākai virzībai 2024 – 2124. Kā aktivizēt mazākumtautību jauniešus pilsoniskajā dzīvē Latvijā” ir rezultāts vairāk nekā divus gadus ilgam darbam projekta "Uzmanību! Distance (ar valsti) samazinās!" ietvaros. Projektu īstenoja Rīgas Vācu kultūras biedrība sadarbībā ar Norvēģijas partnerorganizāciju.

Šajās vadlīnijās atspoguļota projekta īstenošanas gaita, kā arī sniegti ieteikumi politikas veidotājiem un īstenotājiem, kā arī nevalstiskajam sektoram par to, kā ir iespējams praktiski un iesaistoši radīt mazākumtautību jauniešos interesi par valstiskiem jautājumiem. Vadlīniju nosaukumā mazliet ar humoru, bet vienlaikus nopietni tiek sniegts vērtējums un tālākās rīcības ieteikumi turpmākajiem 100 gadiem. Galvenais uzsvars: jauniešu pilsoniskā iesaiste nav tieši saistīta ar politikas norisēm valstī. Tā ir, pirmkārt, personības izaugsme sabiedrībā, iekļaušanas un pozitīvās attieksmes pedagogija, kas ir bijusi ir un būs aktuāla gan pirms 100 gadiem, gan tālā nākotnē. Projekta metodoloģisko saskaņotību un pedagogisko augstvērtību nodrošināja pilsētu komandu koordinatore, pedagoģe: Jeļena Matjakubova (Rīga), Vija Ziemele (Ogre) un Natālija Novikova (Jelgava).

Rīgas Vācu kultūras biedrība (RVKB) ir viena no senākajām nevalstiskajām organizācijām Latvijā, dibināta jau Latvijas neatkarības atgūšanas procesu periodā, 1988.gadā. Tās galvenais mērķis ir mainījies un attīstījies atbilstoši laikmetam. Sākotnēji biedrība pulcēja vācbaltiešu pēctečus, kuri ir spējuši desmitgažu laikā totalitārā režīma apstākļos uzturēt un saglabāt pirmskara vācbaltiešu nacionālās minoritātes valodu, darba tikumu un izpratni par gadsimtu gaitā attīstītām kultūras un ētikas vērtībām. Kopš 2000.gada arvien izteiktāk biedrība ir iekļāvusies visu Latvijas nacionālo minoritāšu kopīgās politikas plānošanā un īstenošanā, izvirzot par virsmērķi spēcīgu Latvijas sabiedrību, kurā uz cilvēktiesību bāzes tiek daudzīnātas un koptas nacionālo mazākumtautību tradicionālās kultūras bagātības. RVKB ir viena no pirmajām NVO mazākumtautību jomā, sadarbojas un pārzina minoritāšu problemātiku un mērķauditoriju.

Biedru skaits biedrībā ir aptuveni 40 personas. Biedrībā darbojas integrācijas un mazākumtautību sadarbības aktīvisti un entuziasti, aktīvi pilsoniskās aktivitātes organizatori un dalībnieki. Biedrības priekšsēdētāja ieguvusi akadēmisko izglītību politikas zinātņu un jurisprudences jomās, praktiski iesaistoties valsts sektora darbā. Biedrības valdē, sastāvā (pedagoģi, pašvaldību darbinieki, valsts iestāžu darbinieki, represētie). Biedrības pārstāvji piedalās valsts pārvaldes rīcībpolitikas plānošanā, ieviešanā, kas skar sabiedrības integrāciju, pilsonisko pašapziņu, prasmes un

aktivitāti. Biedrība darbojas Itas Kozakēvičas Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācijā, kā arī Kandavas partnerībā.

Īstenotie projekti (izlase):

- Pasākums "GIB EINEN GRÜNEN STIFT (Iedod zaļu zīmulīti)", veltījums cilvēktiesībām un ekoloģiskajai domāšanai. (KM (LNKBA), 2024).
- Lai pieRĀDĪT, vai ieRĀDĪT! (SIF, 2021), 6 pilnas dienas tiek īstenots 2021.gada septembrī, oktobrī. Jauniešu izpratne par demokrātiju, brīvprātīgais darbs, Kopienu dārza Liepājā apmeklējums - sabiedriskais darbs.
- "Jauniešu demokrātiskās sadarbības plenērs" (SIF, 2020), 2 pilnas dienas: Kara bunkuru apmeklējumi, goda viesis - disidents Valdis Atāls
- "Uzzināt un dalīties jauniešu demokrātiskā sadarbībā" (SIF, 2019). 2 pilnas dienas: Noslēguma starpkultūru sadarbības prakse/ pilsoniskās līderības praktikums / video materiāls "Vēstījums tautai", ko vērtēja Dainis Īvāns un Dāvis Sīmanis
- "Uzzināt un dalīties jauniešu sadarbībā" (SIF, 2018). 2 pilnas dienas: „Dažādība Latvijā” un „Esam un būsīm”. Tika sagatavota izglītojoša spēle "Integrācijas ALIAS".
- "Ein freies Leben fuehren wir" (Dzīvojam brīvības dzīvi). Kultūras un identitātes diskusija Rīgā – Šillers un Vācija. (KM (LNKBA), 2018). Veltījums Stereotipu tematikai un cilvēktiesību aizsardzībai
- „Baltijas spēks – jauniešu vienotība” (SIF, 2018). Īstenot starpkultūru sadarbības praksi/ zināšanu viktorīnu "Baltija Latvijai".

Biedrības STRATĒGIJA 2021. - 2023.gadam:

1) MISIJA: Veicināt pilsoniski izglītotas un atbildīgas sabiedrības veidošanos, attīstot personības atbildību pret valsti, tās vēsturi un vērtībām.

2) VĪZIJA: Rīgas Vācu kultūras biedrība veicina visu paaudžu iedzīvotāju (īpaši mazaizsargāto grupu) izaugsmi, solidaritāti un līdzdarbību demokrātiskas valsts labā, pilsonisko rīcību un patriotismu. Tā ir atpazīstama un finansiāli un organizatoriski patstāvīga biedrība ar skaidru mērķi un virzību.

3) Prioritārās aktivitātes 2021.- 2023.gadā: VALSTISKUMA IZPRATNES UN DEMOKRĀTIJAS VEICINĀŠANAS JOMĀ:

- sekmēt mazaizsargāto grupu pilsoniskās kompetences, izpratni par valsts darbības pamatprincipiem; organizēt un atbalstīt aktivitātes, kas vērstas uz pilsonisku attīstību un valstisko pašapziņu.

PROJEKTA MĒRĶIS

Projekta "Uzmanību! Distance (ar valsti) samazinās!" mērķis bija aktivizēt skolu audzēkņu (mazākumtautību pārstāvju) un viņu ģimeņu potenciālu iniciēt radošas praktiskās pilsoniskās aktivitātes. Projekts deva daudzas iespējas gan skolēniem, gan viņu ģimenēm iesaistīties valsts veidošanā un būt līdzatbildīgiem par procesiem savā pilsētā, reģionā un valstī. Tādējādi bija mērķis paplašināt institucionāli (caur izglītības sistēmu) veikto valsts pilsoniskās audzināšanas ietekmi, pierādot, ka būt aktīvam pilsonim nenozīmē tikai piecelties himnas skanēšanas laikā un piedalīties vēlēšanās. Jauniešu - vecāku- vecvecāku iesaiste (lielākoties attālināti, caur atgriezenisko saiti ar pedagogiem) integrēja projekta ietekmi un dialoga, aktivitātes radīšanu pasīvā sabiedrībā, kas raksturīgi postpadomju valstīs. Projekta ietvaros 2.5 mācību gadus Rīgā, Ogrē un Jelgavā īstenotas trīs aktivitātes: neformālās izglītības cikls "Ieeļļojam pilsoniskos motorus", "Ārpus kastes", "Gribi? Tad izdari!".

Projekta viens no vēlamajiem mērķiem bija sekmēt izmaiņas izglītības metožu izvēlē, lai veicinātu ilgtermiņa pilsonisko kompetenču pieaugumu Latvijas iedzīvotājos (mazākumtautību), kā arī izpratni, kritisko domāšanu un prasmi iesaistīties un līdzatbildīgi risināt lokālus jautājumus.

Šo aktivitāšu mērķis bija ILGTERMIŅĀ attīstīt krievvalodīgo skolu audzēkņu un viņu ģimeņu (tostarp arī mazaizsargātas grupas) pilsoniskās kompetences un savu personīgo kapacitāti par iespējam līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, kā arī sniegt praktisku/institucionālu atbalstu pilsonisko aktivitāšu PATSTĀVĪGAI veikšanai nākotnē.

Projekta komanda ar nolūku tika veidota ļoti daudzveidīga. Ja pilsētu koordinatori bija skolu pedagogi, tad pārējā komanda un mentori bija savu profesiju pārstāvji, kuri strādā gan valsts sektorā (vēstniecības un ārlietas; tieslietu nozare), gan akadēmiskajā jomā (lektori, pētniecības centri), gan privātajā sektorā (masu mediji, dažādas profesijas).

1. JAUNIEŠI un MAZĀKUMTAUTĪBAS VALSTS POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTOS – STATISTIKA, PROBLEMĀTIKA, PĒTĪJUMU BĀZE

Politikas plānošana attiecībā uz Latvijas jaunatni, neapšaubāmi, ir centrēta ap izglītības jomu. Tieši Latvijas izglītības iestādes ir pirmie, nozīmīgie ne tikai zināšanu centri, bet arī socializācijas paraugi, kas veido nākotnes pilsoņu pamata bāzi tālākai dzīves mērķu realizācijai. Otrs politikas plānošanas virziens ir sabiedrības integrācija Latvijā, un jaunākais termins “sabiedrības saliedētība”, kas ietver plašāku sabiedrības grupu sadarbības un kopdarbības aspektu loku. Attiecībā uz tā dēvēto “krievvalodīgo” jaunatni Latvijā vienmēr ir bijis papildus aspekts – mācību valoda. Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas ļoti pakāpeniski notikusi rīcība, stiprinot latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas reālu statusu. “Ļoti pakāpeniski” – tas nozīmē, ka faktiski vēl 2024.gadā Latvijā diezgan nozīmīgs skolēnu skaits nepārvalda latviešu valodu, kas nozīmē, ka mācību apguve faktiski mēdz notikt tik ļoti dominējoši citā valodā (krievu valodā), ka skolēns sekmīgi gadu no gada kārto visus pārbaudījumus un apgūst mācību vielu, netiekot iesaistīts latviskās valodas vidē un praktiskā izmantošanā.

Līdz ar to Latvijas skolu sistēmā ir ticis pēc būtības turpināts iepriekšējā totalitārā režīma skolu modelis, iedalot skolēnus pēc viņu etniskās piederības, faktiski veidojot izolētas valodas vides, kuras, kā secināms no pētījumiem un RVKB pieredzes, salīdzinoši reti saskaras. Viena no būtiskām politikas plānošanas dokumenta „Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības pamatnostādnes 2021. – 2027.gadam” mērķa grupām ir tieši mazākumtautību pārstāvji – jaunieši.

Jau agrīnajā jauniešu vecumā veidojas personības pamati: „jauniešiem tieši 13–14 gadu vecumā veidojas visnozīmīgākie iedīgļi personas tiesību izpratnei visas dzīves laikā”.¹ Ļoti liela nozīme ir tam, kāda ir ikdienas valodas, izglītības satura un ārpusskolas aktivitāšu vide mazākumtautību jauniešiem, lai nodrošinātu, ka tiek radīti labvēlīgākie apstākļi valstij lojālu, mūsdienīgas vērtības pārstāvošu jaunās paaudzes pārstāvju izaugsmei Latvijā.

Novērtējot, vai valsts organizētie pasākumi sabiedrības saliedētību veicina, tai traucē vai arī neatstāj nekādu ietekmi, vairāk nekā 3/4 mazākumtautību pārstāvju

¹ Šulmane D., Tiesības sabiedrībā – uzticības krustpunktā. TIESĪBU EFEKTIVITĀTE POSTMODERNĀ SABIEDRĪBĀ Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 39.lpp. Pēc: Kourilsky-Augeven Ch. Comment influent sur les représentations adolescentes du droit les facteurs d'âge, de sexe et de milieu social. Dans: Kourilsky – Augeven Ch. (ed). Socialisation juridique et conscience du droit, LGDJ, 1997, p. 81.

pirms 10 gadiem pauduši viedokli, ka saliedētību veicina pasākumi bērniem (77%).² „Nozīmīga ir psiholoģiskā, kultūras, teritoriālā piederība, kopīga izpratne par vēsturi, politiskā saikne ar valsti un sabiedrību”.³ Apgalvojumam „es lepojos ar to, ka esmu Latvijas pilsonis/ iedzīvotājs”, kopumā 2014.gadā piekrita (atbildes „pilnībā piekrīt” un „drīzāk piekrīt”) 58% aptaujāto mazākumtautību iedzīvotāju, bet 24% tam nepiekrita (atbildes „pilnībā nepiekrīt” un „drīzāk nepiekrīt”).⁴

„Cilvēka piederības sajūta un uzticēšanās Latvijas sabiedrībai un valstij ir pamats cilvēka spējai aktīvi kopā ar citiem rīkoties sabiedrības un valsts labā.”⁵ Ir konstatēts, ka „iedzīvotāju vidū joprojām ir daudz neskaidrību un mītu. Neizdiskutēti un nesaprasti vēstures jautājumi rada pamatu sociālajai spriedzei un veido konfliktu potenciālu. (..) Lai uzlabotu izziņas procesu, digitālās tehnoloģijas sniedz interaktīvu veidu sabiedrības, tostarp jauniešu, uzrunāšanai un iesaistīšanai diskusijās par vēsturi un sociālo atmiņu. (..) Tas ir viens no vektoriem, kas palīdzēs stiprināt skolēnu, mazākumtautību pārstāvju un trešo valstu pilsoņu Latvijas vēstures zināšanas un apguves iespējas, kā arī kalpos kā instruments nacionālās un reģionālās identitātes saglabāšanai, tai skaitā diasporā.”⁶ Pagaidām (2024.gada sākumā) nav novēroti Latvijā izstrādāti izteiksmīgi digitālo tehnoloģiju sniegti līdzekļi, lai patiesi uzrunātu un iesaistītu mazākumtautību jauniešus.

Igaunijas un Lietuvas jaunieši ir aktīvāki nekā Latvijas jaunieši sabiedriski politisko jautājumu apspriešanā internetā, kā arī biežāk ir izmantojuši interneta konsultācijas vai balsošanu sabiedriskos vai politiskos jautājumos.⁷ Augsti ir arī sociālās spriedzes sabiedrībā rādītāji – aptuveni 90% jauniešu novērtē, ka sabiedrībā valda spriedze starp nabadzīgajiem un bagātajiem iedzīvotājiem, kā arī starp dažādām rases un etniskajām grupām.⁸

Kā atzīts tiesību socioloģijas pētījumos, tiesiskās apziņas pamati, kas izveidojušies jaunībā, veido ļoti nozīmīgu pamatu pieaugušā indivīda dzīves izpratnei par valsti un tiesībām. Izmaiņas var notikt, nevis pateicoties likumu grozījumiem, bet daudz

² Piederības sajūta Latvijai Mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja 2014.gada maijs – jūnijs. Pieejams: http://providus.lv/article_files/2682/original/atskaite_piederiba_08_2014.pdf?140973440026.lpp.

³ Nacionālā attīstības plāna 2021. – 2027.gadam prioritāti “Vienota, droša un atvērta sabiedrība”, 396.punkts.

⁴ Piederības sajūta Latvijai Mazākumtautību Latvijas iedzīvotāju aptauja 2014.gada maijs – jūnijs. Pieejams: http://providus.lv/article_files/2682/original/atskaite_piederiba_08_2014.pdf?1409734400, 8.lpp.

⁵ Nacionālā attīstības plāna 2021. – 2027.gadam prioritāti “Vienota, droša un atvērta sabiedrība”, 387.punkts.

⁶ Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņem 2021.–2027. gadam. 1.3. Veicināt vienojošas sociālās atmiņas izpratnes veidošanos sabiedrībā

⁷ Projekts “Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs” Erasmus+: Jaunatne darbībā stratēģiskās partnerības projekts “Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs, 2019, 47.lpp

⁸ Projekts “Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs” Erasmus+: Jaunatne darbībā stratēģiskās partnerības projekts “Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs, 2019, 11.lpp

plašāku kultūras procesu izmaiņām. Jāņem vērā, ka Latvijas sabiedrības vidējā un vecākā paaudze apzinīgo brieduma vai vismaz jaunības un bērnības laiku ir pavadījuši nedemokrātiskā politiskā režīmā. “Ja valsts kļūst totāla un vienlaikus pilnībā vienas partijas instruments, indivīds arī zaudē savu pozīciju kā publisko tiesību subjekts.”⁹

Valstī jau ilgu laiku modelētā un tikai pēdējā laikā ieviestā izglītības reforma, ar kuru ticis ieviests valsts valodas mācību process mazākumtautību skolās, notiek novēloti. 2017. gadā valsts pieņēma lēmumu par pāreju uz mācībām latviešu valodā no 2019. līdz 2022. gadam. Vispirms sāka pāreju uz jaunu divvalodu izglītības modeli pamatskolas 7.–9. klasēs, paredzot, ka ne mazāk kā 80% no mācību satura tiek mācīti valsts valodā, bet pēc 2021./2022. mācību gada visā vidusskolas posmā visi vispārīzglītojamie priekšmeti tiek mācīti latviešu valodā (ar izņēmumiem).

Samērā liela skolēnu proporcija Latvijā 2019./2020.m.g. mācījusies krievu plūsmas skolās (no kopumā 206136 skolēniem – 39915 mācījās krievu plūsmā, kā arī 41 905 - krievu divplūsmu). Piezīme- kopš 2020/2021.m.g. izglītojamo skaita sadalījums pēc skolas plūsmas ir ticis mainīts.¹⁰

Valsts valodas centra pētījumā “Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017–2020) tika anketēti 333 skolēni no 8. līdz 12.klasei un 65 latviešu valodas skolotāji, notika astoņas fokusgrupu intervijas Rīgā, Daugavpilī, Rēzeknē un Liepājā, vērotas 46 mācību stundas Rīgā, Salaspilī, Daugavpilī, Rēzeknē, Liepājā, Valmierā un Jelgavā. Viens no pētījuma autoru ieteikumiem ir “mazināt latviešu valodas politisko uzsvāru skolās, pievērsties vairāk lingvistiskajiem, pragmatiskajiem, psiholingvistiskajiem aspektiem; piemēram, mūsdienīgai latviešu valodas apguvei un izpētei, veiksmes stāstiem un pieredzei LAT2 apgūvē, vairojot pozitīvo emocionālo fonu”.¹¹ Ņemot vērā Latvijas mācību sistēmu (ļoti īsas mācību stundas), ir likumsakarīgi, ka šajā pētījumā fokusgrupu intervijās skolotāji uzsvēra, “ka viņiem nav laika strādāt ar skolēniem, kuru vidējais vērtējums ir 6 vai 7. Mācību stundu vērojumi gan liecina par pretējo: skolotājiem ir sarežģīti organizēt mācību procesu, lai palīdzētu tiem skolēniem, kuriem latviešu valodas apguve sagādā īpašas grūtības”.¹²

⁹ Gessner V., Hoeland A., Varga C. Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 1996, p. 181.

¹⁰ Izglītojamo skaita sadalījums pēc skolas plūsmas vispārīzglītošajās dienas programmās <https://www.izm.gov.lv/lv/20202021mg-0>

¹¹ Pētījums “Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017 – 2020). <https://valoda.lv/petijumi/attieksme-pret-latviesu-valodu-un-tas-macibu-procesu/>

¹² Buklets “DIFERENCĒTS ATBALSTS”. Pētījums “Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017 – 2020).

Rezultātā pēc RVKB novērojumiem šādi skolēni arī gadiem ilgi turpina būt kategorijā “skolēns, kuram latviešu valoda sagādā īpašas grūtības”, īpaši neprogresējot un sekmīgi nokārtojot pārbaudījumus minimālajā līmenī. Tomēr fakts, ka jaunieši neseko pilnvērtīgi līdzī notiekošajam mācību stundās, rada ietekmi uz visu jauniešu uzvedību. Pirmkārt, tas rada noraidošu attieksmi pret mācību procesa jēgu un rada piespiedu apmeklējuma izjūtu. Otrkārt, jaunieši, kuram mācību valoda sagādā grūtības, ne tikai nekad nenokļūš pozitīvā uzmanības centrā (ar sekmīgiem rezultātiem), bet arī būs kūtrs atsaukties uz jebkuru aicinājumu piedalīties ārpusklases nodarbībās. Pamatojums – nav socializācijas un pozitīvās atgriezeniskās saites pieredzes, ir bailes no nosodījuma un zems pašnovērtējums, neticība savai kā personības vērtībai.

VVC veiktajā pētījumā mācību stundu vērojumi rādīja, ka apmēram 60 % stundu diskusijas nenotika, bet par diskusiju tika nosaukta saruna un viedokļa izteikšana. Grūtības rada arī diskusijas struktūras izveide un problēmas noteikšana, tās norises vadīšana un pārraudzība. Tas savukārt nerada motivāciju diskutēt, tādējādi bieži nav arī rezultāta un secinājumu – ne par saturu, ne par mācīšanās darbību. Līdz ar to ne vienmēr skolēni saprot, ko ir iemācījušies. Tātad pēc stundas satura noklausīšanās praktiski nenotiek refleksija par dzirdēto, kas patiesībā ļauj dzirdētajam “paslīdēt gar ausīm”, nenoturoties atmiņā. Pētījumā konstatēts, ka diskusijas par valodas apguves procesu notiek reti. Arī uzskatu un pārliecības līmenī skolēnu un skolotāju aptauja atklāj, diskusiju formāts nav guvis atbalstu un novērtējumu mācību procesā. Īpaši satraucošs ir pētījuma autoru ieteikums nākotnes pētījumu veicējiem: “Pētīt cēloņus, kāpēc daļa skolēnu ir atmetuši ar roku, jo netic, ka spēj apgūt latviešu valodu (gan kā dzimto, gan kā otro valodu). Izzināt, vai tie ir psiholoģiski, sociāli, komunikācijas barjeru iemesli, mācīšanās grūtības vai kas cits. Pētījumā skolēni atklājuši reālo situāciju: ir klases biedri, kuru latviešu valodas apguves grūtībām, cēloņu izzināšanai absolūti neviens nepievērš vairs uzmanību. Tie jau ir norakstītie bērni, kuri nākotnē var dārgi maksāt.” Kas tiek domāts ar daudznazīmīgo norādi, ka šie bērni “var daudz maksāt”? Ļoti iespējams, ka tas nozīmē ne tikai finanšu līdzekļu ieguldījumus, bet to, ka šādi jaunieši nejūtas lojāli Latvijai, kā arī izvēlētos labprātāk dzīvot citā valstī.

Pētījumā “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020”¹³ (jaunāks pētījums nav veikts) veiktās aptaujas 2019 kvantitatīvo datu analīze parāda, ka līdzās gramatikas apguvei, garumzīmju lietojumam, izrunas īpatnībām (17%), problēmas rada valodas lietojuma vides trūkums (to atzīmējuši 10%). Ir arī tāds iemesls kā negribēšana

¹³ VALODAS SITUĀCIJA LATVIJĀ: 2016–2020. Sociolingvistisks pētījums. Zin. red. Gunta Kļava, Inita Vītola. Rīga: LVA, 2021, 200 lpp.

(13%), kas tomēr liecina par pozitīvu tendenci: sabiedrībā ir kopumā mēreni pozitīva attieksme pret valodas apguvi.¹⁴

LVA pētījumā „Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu: 2017–2020”, secināts, “ka pārlicību līmenī skolēniem ir pozitīva attieksme pret latviešu valodu un viņi neapšaubā latviešu valodas prasmes nepieciešamību, bet mācību laikā zūd motivācija, un tas ietekmē iegūto zināšanu un prasmju kvalitāti. Pētījuma dati rāda, lai augtu latviešu valodas prasmes kvalitāte, ir jāmaina daudzi mācību procesa un izglītības elementi: sākot no labas un skolēnu atbalstošas psiholoģiskā klimata izveides līdz pedagogu profesionālās kompetences pilnveidei un vecāku līdzatbildībai un iesaistei. Savukārt šī pētījuma kvantitatīvie dati rāda, ka aptaujātie skolēni (gan latviešu valodas kā dzimtās, gan kā otrās valodas apgūvēji, 8. līdz 12. klase) kopumā savu latviešu valodas prasmi vērtē kā labu vai ļoti labu (pētījumā vērtējums izteikts ballu skalā, lai skolēniem būtu vieglāk atbildēt uz jautājumu): 74 % skolēnu norādījuši, ka savu latviešu valodas prasmi vērtē ar 6–8 ballēm, 11 % vērtē ar 9–10 ballēm”.¹⁵

Nozīmīgs rādītājs latviešu valodas apguves un prasmes pilnveidē neformālajā vidē ir saziņa ar draugiem, ģimeni, sarunas latviski ārpus mājas – neoficiālā un privātā komunikācija liecina par integratīvās valodas funkcijas pieaugumu.¹⁶

2017.gadā ar SIF atbalstu tika īstenots projekts “Kā būt sabiedrībai noderīgam jauniešiem”, kura ietvaros tika izstrādāts metodiskais līdzeklis.¹⁷ Tajā citastarp definēts to trīs komponentu zināšanu un prasmju kopums, kas raksturo pilsoniskās kompetences:

Izpratne

- demokrātijas būtības izpratne;
- pilsoņa tiesību un pienākumu apzināšanās;
- izpratne par lēmumu pieņemšanas procesu;
- priekšstats par Satversmes nozīmi demokrātiskā sabiedrībā;
- zināšanas par pilsoniskās līdzdalības formām;

¹⁴ Skat. 79.lpp.

¹⁵ LVA pētījums „Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu: 2017–2020”. Citēts pēc: VALODAS SITUĀCIJA LATVIJĀ: 2016–2020. Sociolingvistisks pētījums. Zin. red. Gunta Kļava, Inita Vītola. Rīga: LVA, 2021, 73.lpp.

¹⁶ VALODAS SITUĀCIJA LATVIJĀ: 2016–2020. Sociolingvistisks pētījums. Zin. red. Gunta Kļava, Inita Vītola. Rīga: LVA, 2021, 70.lpp.

¹⁷ "Jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšanas programma pilsoniskās kompetences veidošanā", mājaslapa <https://butnoderigam.wordpress.com/>

- zināšanas par izpildvaras, lēmējvaras un tiesu varas būtību un darbību;
- zināšanas par Eiropas Savienību, NATO un ANO;
- zināšanas par Latvijas valstiskuma vēsturisko attīstību un Latvijas valsts simboliem;
- priekšstats par Latvijas, Eiropas un pasaules kultūras mantojumu;
- aktīvās līdzdalības iespēju skolā, pašvaldībā, valstī, Eiropas Savienībā izpratne.

Prasmes

- prasme pielietot savas zināšanas, piedaloties dažādos sociāli nozīmīgajos pasākumos un jauniešu organizāciju darbībā;
- prasme piedalīties lēmuma pieņemšanas procesos;
- prasme piedalīties politiskajās diskusijās;
- prasme argumentēti aizstāvēt savu viedokli;
- prasme efektīvi sadarboties ar citiem, strādāt komandā;
- prasme kritiski un analītiski vērtēt informāciju;
- starpkultūru prasmes;
- līderības prasmes.

Attieksme

- pilsoniskās līdzdalības nepieciešamības apzināšanās;
- pozitīva un aktīva attieksme pret dzīvi sabiedrībā un demokrātiskām līdzdalības izpausmēm;
- Latvijas tautai nozīmīgu kultūrvēsturisko tradīciju apzināšanās un vērtību pieņemšana;
- patstāvīgs vērtējums par skolas, pašvaldības, valsts un Eiropas Savienības attieksmi pret pilsoņu iniciatīvām;
- spēja atšķirt un formulēt skolas, pašvaldības, valsts un Eiropas Savienības pamatvērtības;
- atvērtība sadarbībai ar citiem;
- atbildība par sevi un citiem;
- toleranta izturēšanās pret dažādām kultūrām, politiskiem uzskatiem, reliģijām, dzimumiem, vecumiem, rasēm, etniskām izcelsmēm un citām sabiedrības grupām;
- pilnīga cilvēktiesību un vienlīdzības ievērošana.¹⁸

¹⁸ Pēc: Jurs, P. (2014.) Forming components of civic competence. (pp. 265–277) In: Journal of Teaching and Education.

Aplūkojot šo komponentu ietvaru pēc būtības, Vadlīniju līdzautoros D.Šulmanes¹⁹ ieskatā ir utopiski sagaidīt no lielas daļas sabiedrības locekļu šādu kompetenču kopumu. Universitātēs pat tiesību zinātņu un politoloģijas studentiem sagādā grūtības apgūt patiesu izpratni par lēmumu pieņemšanas procesu, zināšanas par ES, NATO un ANO, kā arī par Latvijas valstiskuma vēsturisko attīstību. D.Šulmanes ieskatā praktiskajā pilsonisko aktivitāšu papildīšanā ar saturu pilsoņa “komplektā” būtu pietiekami ar šādām prasmēm un kompetencēm:

- demokrātijas būtības izpratne;
- aktīvās līdzdalības iespēju skolā, pašvaldībā, valstī, Eiropas Savienībā izpratne;
- prasme efektīvi sadarboties ar citiem, strādāt komandā;
- prasme kritiski un analītiski vērtēt informāciju;
- pozitīva un aktīva attieksme pret dzīvi sabiedrībā un demokrātiskām līdzdalības izpausmēm;
- atbildība par sevi un citiem.

Ja personai piemīt šādas sešas izpratnes un attieksmes, tad ir radīti visi priekšnosacījumi, lai personu varētu uzskatīt par pilsoniski kompetentu. Ne visiem nepieciešams pārzināt dažādu institūciju darbības principus, arī līderības prasmes nav ne iedzimtas, ne arī tikai ar pozitīvo nozīmi. Lai paustu savu pilsonisko stāju, noteicošie faktori ir vēlēšanās un aktivitāte. Jāatzīmē, ka visās sabiedrībās ir samērā liels procents indivīdu, kam ir uztveres grūtības, kas ir personas ar īpašām vajadzībām, kam nav iegūts augsts izglītības līmenis u.tml. Mazaizsargāto personu grupas, kā arī diskriminēto sabiedrības locekļu pārstāvji ir vienlīdz nozīmīgi un var kļūt par patiesi pilsoniski aktīviem, ja vien tiek radīti un uzturēti labvēlīgi līdziesaistes apstākļi, sniegtas zināšanas un asistēšana pilsonisko aktivitāšu veikšanai. Ņemot vērā to, ka vēlēšanu dienā ikvienam pilsonim ir vienlīdzīgas iespējas balsot, tad arī ikdienas pilsonisko kompetenču klāstam nevajadzētu būt elitāram, tikai ekspertu ziņā nodotam darbības un ideju lauciņam. Pilsoniskā iesaiste ir pastāvīgi jānodrošina ļoti pieejama, saprotama un vienkārša, lai neizslēgtu to grupu pārstāvjus, kam dzīvē nav izdevies attīstīt augsta līmeņa zināšanas par valstisko uzbūvi, konstitucionālajām tiesībām vai cilvēktiesību standartiem Eiropas Savienībā.

Pētījumā "Pilsoniskās kompetences pašnovērtējums" (2021) atspoguļoti vērtīgi dati par spēju izprast un raksturot ar reāliem dzīves piemēriem dažādus jēdzienus, kas saistīti ne tikai ar pilsonisko līdzdalību, bet arī ar valsti un demokrātijas

¹⁹ Dr.iur Dace Šulmane ir Biznesa augstskolas "Turība" Juridiskās fakultātes docente, ES Pamattiesību aģentūras valdes locekļa aizstājēja.

pamatprincipiem. Pētījums iekļāva datus ne tikai par jauniešiem, bet arī par vecākiem un skolotājiem.²⁰

Pētījumā, kurā salīdzināta jauniešu pilsoniskā iesaiste Baltijas valstīs, redzam, ka nevalstisko organizāciju darbībā piedalās aptuveni 30% jauniešu Igaunijā un Lietuvā, bet tikai 17% Latvijā. Iesaiste jaunatnes organizācijās ir lielāka – 38% Igaunijā, 35% Lietuvā, bet tikai 22% Latvijā. Jauniešu projektos piedalījušies 41% jauniešu Igaunijā, 34% Lietuvā, bet tikai 24% Latvijā. Jauniešu centros un klubos darbojušies 33% Igaunijā, 22% Lietuvā, bet 19% Latvijā. Arī dažādās citās aktivitātēs aktīvo jauniešu īpatsvars nav liels.

Kā atzinuši pētnieki, "jaunieši var būt kā pilsoniski aktīvi, tā arī pilsoniski pasīvi, jaunie cilvēki var veicināt valsts attīstību, stiprināt demokrātiskās vērtības un nacionālā pašapziņu, bet var arī rīkoties gluži pretēji".²¹

Savukārt pētījums "Latvijas jauniešu pilsoniskā iesaiste: šķēršļi un iespējamie risinājumi" pauž šādas būtiskas atziņas:

Pētījumā veiktās jauniešu aptaujas dati liecina, ka 30,5% jauniešu rūp viss, kas notiek pasaulē, savukārt 65,4% rūp dažas lietas, problēmas. Tikai 1,7% respondentu atbild, ka viņiem nerūp nekas vai gandrīz nekas. Strukturējot jauniešu aptaujā sniegtās atbildes, iezīmējas trīs biežāk sniegto atbilžu grupas: daļai jauniešu pārsvarā rūp lietas, kas skar viņus, viņu nākotni, ģimeni, tuvākos cilvēkus; daļai jauniešu ir iestājies nogurums, apātija, jo notiek tik ļoti daudz lietu, ka viņi norāda uz nespēju tajā visā iedziļināties; trešā no biežāk sniegtajām atbildēm liecina, ka jauniešiem rūp problēmas, par ko runā medijos, sabiedrībā.

36,2% jauniešu aptaujas respondentu atbild, ka drīzāk nejūtas kā nozīmīga sabiedrības daļa, 9,1% atbild, ka nejūtas kā nozīmīga sabiedrības daļa.

Aptaujas anketās sniegtās atbildes liecina, ka 66,7% jauniešu uzskata, ka pilsoniskā līdzdalība ir atkarīga no rakstura un temperamenta. Koprades darbnīca parādīja: kamēr pilsoniskās līdzdalības eksperti par būtiskāko šķērslī jauniešu līdzdalībai uzskata līdzdalību veicinošu mehānismu trūkumu (ārējs šķērslis), no jauniešu perspektīvas galvenais šķērslis ir psiholoģiskas un interpersonālas problēmas, ko var raksturot kā pārliecības un drošības sajūtas trūkumu gan attiecībās ar

²⁰ Biedrības "Eiropas Kustība Latvijā" īstenotais pētījums "Pilsoniskās kompetences pašnovērtējums", saite: <http://www.demokratijaskola.lv/2021/09/13/petijumspilsoniskas-kompetences-pasnovertejums/>

²¹ Jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšanas programma pilsoniskās kompetences veidošanā, Metodisks līdzeklis, 2017, 14.lpp.

Metodisks līdzeklis. Materiāls sagatavots ar Sabiedrības integrācijas fonda finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Projekts "Kā būt sabiedrībai noderīgam jauniešim". Ogre, 2017, 14.lpp.

pieaugušajiem, gan vienaudžiem, no kā izriet neticība savai spējai rīkoties savās interesēs un mainīt notiekošo noteiktā kontekstā.

Pētījums "Latvijas jauniešu pilsoniskā iesaiste: šķēršļi un iespējamie risinājumi" ietver rekomendācijas jaunatnes politikas veidotājiem un īstenotājiem trijos blokos: zināšanas, prasmes un attieksme.²²

Šo Vadlīniju kontekstā kā visbūtiskākās ir atzīmējamas šādas rekomendācijas:

Zināšanas ● Pilnveidot jauniešu zināšanas par valsti, demokrātiju, sabiedrības atbildību formālajā un neformālajā izglītībā. Labās prakses piemērs – ciešāka un obligāta skolas un NVO sektora sadarbība, papildinot mācību procesu ar veiksmīgas pilsoniskās līdzdalības piemēriem no reālās dzīves.

Prasmes ● Pilnveidot jauniešu prasmes līdzdalības iespēju izmantošanā, uzticoties viņu rosinātam un īstenotam procesam, ļaujot kļūdīties un labot savas kļūdas. Labās prakses piemērs – līdzdalīgā budžetēšana, kas ļauj iegūt finansējumu jauniešu ideju realizācijai, attīstot prasmes argumentēt, aizstāvēt savu ideju, plānot idejas izpildi, budžetu, uzraudzīt idejas realizāciju u.c. Tāpat kā labās prakses piemērs minams mentorings, kur pieaugušais veic atbalsta, nevis uzraudzīšanas funkciju jauniešu aktivitātēs, iniciatīvās, ideju realizācijas procesā.

Attieksme ● Jāmaina veids no jauniešu informēšanas uz uzrunāšanu, no vispārīgām frāzēm pārejot uz personīgu uzrunu, individuālu pieeju. Labās prakses piemērs – skolotāji kā sākotnējais filtrs, atlasot un piedāvājot piemērotas līdzdalības aktivitātes konkrētajiem jauniešiem, skaidro nozīmību dalībai.

Projektā "Uzmanību! Distance (ar valsti) samazinās!" padziļināti praksē tikušas ieviestas augstākminētās rekomendācijas.

Jau daudzus gadus pasaulē tiek veikts jauniešu pilsonisko kompetenču salīdzinošais pētījums. Tajā ir iekļauta arī Latvija. Pēdējais pētījums norisinājās 2022.gada pavasarī, kad Latvijas 8.klašu skolēni (vidējais vecums 13-14 gadi) piedalījās aptaujā.²³ Kā norāda pētījuma autori, Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās

²² Pētījums "Latvijas jauniešu pilsoniskā iesaiste: šķēršļi un iespējamie risinājumi". Biedrība "Ascendum". Pētījums ir daļa no "Ascendum" realizētā projekta ""Ascendum" darbība 2022.–2023. gadā", ko finansē Islande, Lihtenšteina un Norvēģija caur EEZ un Norvēģijas grantu programmu "Aktīvo iedzīvotāju fonds", 42. – 44.lpp.

²³ ICCS 2022 cikla Latvijas datu savākšana notika Eiropas Sociālā fonda projekta Nr. 8.3.6.2/1/I/001 "Izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas izveide un īstenošana" ietvaros. Pētnieki izsaka pateicību Izglītības un zinātnes ministrijai par atbalstu pētījuma norisē. ICCS 2022 pētījuma cikls ilga no 2019.gada līdz 2023.gadam, nākamā pētījuma cikla datu savākšana plānota 2027.gadā. Latvijas Universitātes Izglītības un zinātņu fakultātes Izglītības pētniecības institūta IEA ICCS 2022 pētnieku darba grupa ir pateicīga 147 skolām un to vadītājiem, 2876 astoto klašu skolēniem un 1638 skolotājiem, kuri veltīja savu laiku, lai aizpildītu aptaujas.

izglītības testā ir zem vidējiem visu dalībvalstu sasniegumiem. Pēc sasniegumiem Latvijā visvairāk skolēnu ir B līmenī, kurš ir otrs visaugstākais. Tomēr 4% skolēnu nespēj sasniegt zemāko D līmeni, viņiem zināšanu par pilsoniskās izglītības tēmām praktiski nav. Tie ir radikālu spēku viegli manipulējami jaunās paaudzes pārstāvji.²⁴ D.Šulmanes un M.Pričina vērtējumā LU pētnieku redzējums, ka tikai 4% skolēnu ir viegli manipulējami, ir pārāk optimistisks. Pēc aptuvenām aplēsēm, ņemot vērā visai zemos pilsonisko prasmju pamatus un iemaņas Latvijas skolēnu, īpaši krievvalodīgo, vidū, viegli manipulējami varētu būt aptuveni 20% skolēnu.

“IEA ICCS 2022 skolēnu aptaujā tika jautāts skolēniem par politiskajām sistēmām, viņu ticību demokrātijas apdraudējumiem, viņu viedokļiem par ierobežojumiem valsts ārkārtējos gadījumos un viņu uzticību pilsoniskām iestādēm. Minētajiem apgalvojumiem skolēniem bija jāizvēlas viens no četriem atbilžu variantiem – “pilnībā piekrītu”, “piekrītu”, “nepiekrītu”, “pilnībā nepiekrītu”. Latvijā gandrīz uz visiem jautājumiem par politiskajām sistēmām valstī skolēnu rezultāti ir zemāki nekā IEA ICCS 2022 vidējie, vienīgi jautājumā par varas pārākumu politiskajiem līderiem salīdzinot ar citu cilvēku vēlmēm, Latvijas skolēnu atbildes ir augstākas, bet ne statistiski nozīmīgas. Procentuāli ir vienāds (47%) skolēnu skaits, kuri ir norādījuši, ka, neraugoties uz demokrātijas problēmām, Latvijā demokrātiskā iekārta ir vislabākā pārvaldes forma un pilnībā piekrituši apgalvojumam, ka Latvijā politiskā sistēma darbojas labi. Salīdzinājumā ar IEA ICCS 2022 vidējo un citām šajā analīzē iekļautajām valstīm, Latvijai ir viszemākais rādītājs, kas ir arī statistiski nozīmīgs, atbildot “pilnībā piekrītu, ka demokrātijas forma Latvijai ir vislabākā pārvaldes forma”. Nepieļaujami augsts procents - 14% skolēnu - norāda, ka Latvija kā valsts būs Krievijas sastāvā vai pēc 10 gadiem nepastāvēs”.²⁵ Nepareizas izglītības reformas un valsts valodas, kā arī pilsoniskās iesaistes trūkuma sekas RVKB skatījumā ir tas, ka “gandrīz piektā daļa Latvijas 8.klašu skolēnu nesaredz Latviju kā patstāvīgu valsti 10 gadu perspektīvā (7%) vai norāda uz Latvijas nonākšanas iespēju Krievijas sastāvā (9%). Šī pesimistiski noskaņotā Latvijas skolēnu daļa ir definējama kā auditorija, kurai būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība, skaidrojot

²⁴ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaite punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 15.lpp

²⁵ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaite punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 52.lpp.

pilsoniskuma, drošības un Latvijas izvēlētā eiroatlantiskā ceļa sniegtos pozitīvos ieguvumus.”²⁶

Starptautiskās aptaujas rezultāti vēlreiz pierāda acīmredzamo:

- ✓ Skolēniem autoritāte ir ģimene. Tieši caur ģimeni jaunieši sevi sajūt vai nesajūt piederīgu Latvijai. Jaunieši nav izolēti no ģimenes vidē runātā, diskutētā vai tieši otrādi – apātības un negācijām pret valsti.
- ✓ Pirms skolēns ir gatavs savu viedokli paust plašākai sabiedrībai, visbiežāk tiek taujāts pēc padoma vai atbalsta ģimenē. Ja atbalsta nav, tad arī jaunieši visbiežāk “neies pretī ģimenei”.
- ✓ Viedokļa paušanai skolēniem bieži kalpo sociālie tīkli.
- ✓ Jauniešu un skolēnu pasākumi lielākoties pašreiz ir orientēti uz sportu un kultūru. Vienlaikus trūkst valstiskuma, kritiskās domāšanas, pilsoniskās iesaistes pasākumu.

LU pētnieku ieskatā sniegti vairāki ieteikumi: “Būtu jāpārskata pilsoniskās izglītības satura realizācija laika skalā un tematikā atbilstoši ICCS saturam. Jāizvirza prioritārie tematiskie virzieni mācību procesam turpmākajiem pieciem gadiem. Jādomā par paradigmas maiņu pilsoniskajā līdzdalībā skolas vidē, jo ir fiksēts, ka Latvijas skolēniem ir bijušas lielākas iespējas apmeklēt pasākumus, kas saistīti ar kultūru un sportu, ko skolotāji kopā ar skolēniem arī izmantojuši (tas ir turpināms), taču pārāk maz uzmanības tiek pievērsts vides aizsardzības, sociālām, politiskām un ilgtspējības aktivitātēm skolas līmenī. Ir svarīgi stiprināt pilsonisko izglītību un pilsonisko līdzdalību skolas vidē, lai ilgtermiņā mazinātu izaicinājumus un riskus kritiski domājošas, ārējām un iekšējām manipulācijām maz pakļaujamās, noturīgas sabiedrības Latvijā veidošanā”.²⁷ Pilnībā pievienojoties šādiem ieteikumiem, RVKB projekta komandai ir tikai viens jautājums: kurš un cik par jauniešu pilsoniskās izpratnes stiprināšanu ir gatavs maksāt. Rekomendācijas un novēlējumi “spēcināt, pārskatīt, izvirzīt prioritātes, domāt par paradigmas maiņu” utt nerezultēsies ar reālo ieviešanu praksē, ja šiem mērķiem netiek novirzītas finanses. Ņemot vērā skolu reformas reģionos (mazo skolu slēgšanas) biedējošos apmērus, skolēnu pieejas izglītībai finansiālo aspektu prioritāti pār labbūtības, lokālās piesaistes, individuālās pieejas argumentiem, ir visai izaicinoši paredzēt, kad Latvijas reālpolitikā atradīsies

²⁶ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaite punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 79.lpp

²⁷ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaite punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 79.lpp

politiskie spēki un jauda kardināli mainīt izglītības sistēmas pamatus. LU pētnieku secinājumos šie aspekti un no tiem izrietošie riski nav skatīti.

Pētījuma autoriem no LU Izglītības un zinātņu fakultātes Izglītības pētniecības institūta bažas rada zemā jauniešu uzticēšanās Nacionālo bruņoto spēku drošības garantijām (tikai 6% paļaujas uz NBS). Vienlaikus satraucoši augsts ir 10% rādītājs, norādot, ka būtiskas ir labas attiecības ar Krieviju.²⁸

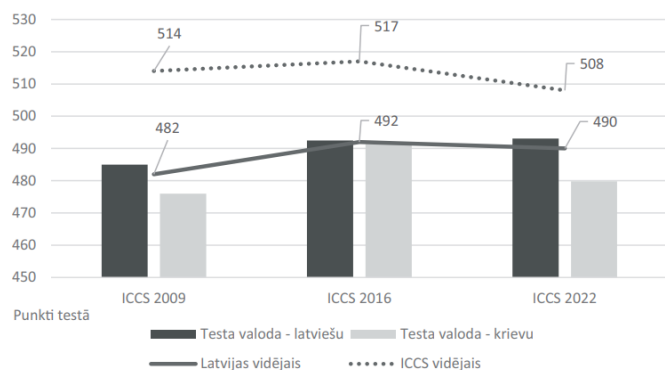
“IEA ICCS pētījumu ciklu salīdzinošā analīze uzrāda tendenci, ka turpina pieaugt atšķirības pilsonisko zināšanu līmenī Latvijā pēc urbanizācijas (lauki, pilsētas, valstspilsētas, Rīga), skolas tipa (pamatskola, vidusskola, ģimnāzija) un mācību valodas lietojuma (latviešu valoda, krievu valoda). Pilsoniskās izglītības kontekstā veidojas dažādu ātrumu Latvija. Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā ir zem vidējiem visu dalībvalstu sasniegumiem. Šāda tendence ir vērojama kopš IEA ICCS 2009 pētījuma cikla, kas liecina, ka formālā un neformālā pilsonisko zināšanu ieguve Latvijā ir nepilnīga un ir nepieciešams pilsoniskās izglītības apguves izvērtējums un uzlabojumi. Kopš 2016. gada ir samazinājies Latvijas skolēnu skaits, kuri pilnībā uzticas valdībai un parlamentam, kā arī tradicionālajiem medijiem. Nepopulārie lēmumi COVID-19 pandēmijas laikā ir vēl vairāk iedragājuši un pazeminājuši skolēnu uzticēšanos minētajām valsts institūcijām. Analizējot padziļināti septiņu IEA ICCS 2022 dalībvalstu (Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Slovākija, Slovēnija un Zviedrija) vidējos rādītājus, rezultāti ir vērtējami kā nopietns pieteikums tam, ka 13-14 gadus veci skolēni apzinās demokrātijas vērtību un ir spējīgi kritiski novērtēt demokrātijas draudu aspektus. Tomēr vēl joprojām puse no septiņu padziļināti pētīto dalībvalstu skolēniem nesaredz draudus mediju kontrolē, cenzūrā vai aizliegumā, korupcijā un interešu konflikta atbalstā valdības darbā un politikā.”²⁹

RVKB komandai ir jautājumi par LU veiktā pētījuma metodoloģiju: proti, kāpēc Latvijā skolēniem tika piedāvāts kārtot testu krievu valodā: “2022. gadā testi un aptaujas tika veikti latviešu un krievu valodā atkarībā no mācību valodas skolā”. Šādas opcijas piedāvāšana, pēc šo Vadlīniju autoru domām, nekādi nesekmē latviešu valodas prestiža un zināšanu nostiprināšanu. Turklāt, ņemot vērā, ka 9.klases valsts eksāmeni norisinās valsts valodā, ir obligāti prezumējams, ka visām

²⁸ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaites punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 76.lpp

²⁹ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaites punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 78.lpp

aptaujām un pārbaudījumiem ir jābūt tikai un vienīgi latviešu valodā. Viena testa valoda nekādi nemazinātu iespējas pētniekiem izdarīt secinājumus par dažādo pilsonisko prasmju apguves līmeni starp latviešiem un krievvalodīgo ģimeņu pārstāvjiem (piemēram, uzdodot vienu papildus jautājumu par ģimenē lietoto valodu). “Skolēniem, kuri kārtēja testu latviešu valodā, t.i. ar latviešu mācību valodu, testa rezultāti vidēji ir augstāki nekā skolēniem ar krievu mācību valodu”.³⁰ Zemāk – diagramma no Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022.

2.1. attēls. Latvijas skolēnu sasniegumi pilsoniskās izglītības testā no 2009. līdz 2022. gadam atkarībā no testa valodas

Konstatējums, ka pastāv atšķirības pilsonisko zināšanu un prasmju ieguves līmenī starp latviešu un krievvalodīgo jauniešu vidēm pierāda nepieciešamību īpaši pievērsties mazākumtautību pilsoniskās iesaistes saturam, regularitātei un jēgpilniem rezultātiem ne tikai atsevišķu, maza mēroga projektu ietvarā, bet valstiski.

³⁰ Ireta Čekse, Kaspars Kiris, Reinis Alksnis, Andrejs Geske, Kristīne Kampmane. Jaunais atskaites punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti. Rīga: Izglītības pētniecības institūts, 2023, 15., 23.lpp

2. MAZĀKUMTAUTĪBU JAUNIEŠI LATVIJĀ - IESAISTES IZAICINĀJUMI

RVKB ilggadējā darbībā pastāvīgi konstatē, ka pilsonisko aktivitāti veicinošie projekti Latvijā līdz šim pārsvarā uzrunā un iesaista latviešu jaunatni. RVKB ir viena no retajām mazākumtautību biedrībām Latvijā, kurām ir kapacitāte apvienot divas vērtības "mazākumtautības" un "pilsoniskā aktivitāte", katrā projektā pārlicinoties, ka īpaši nozīmīga un atmiņā paliekoša dalība projektos ir tieši krievvalodīgajiem jauniešiem. Tā dēvēto "krievu valodas plūsmu" skolu skolēni (no 7.klases) ar retiem izņēmumiem runā vidējā valsts valodas līmenī, viņi reti vai nemaz netiek iesaistīti valstisko apziņu veicinošos pasākumos, viņiem ir zems līdziesaistes intereses līmenis par notiekošo Latvijā (šo apgalvojumu pamatā ir RVKB komandas secinājumi, jau aptuveni 15 gadus īstenojot SIF, Rīgas Domes, ES finansētus projektus un piedaloties mazākumtautību pasākumos).

Līdz ar to ir nozīmīgi iesaistīt bērnus, kuriem pēc dažiem gadiem jāiegūst pilsoņa pase, taču vēl pēc pāris gadiem - kā pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem jāpiedalās vēlēšanās. Neskatoties uz to, ka Rīga ir vismultikulturālākā pilsēta Latvijā, Rīgas Vācu kultūras biedrība, īstenojot citus ar bērnu un jauniešu darbību saistītus projektus, ir konstatējusi, ka dažādu nacionalitāšu bērniem savstarpējie kontakti faktiski neizveidojas, kā arī trūkst aktīvas saistības starp dažādu tautību skolām. Mazākumtautību bērnu vajadzība ir uzsākt, nodibināt, uzturēt kontaktus ar vietējo sabiedrību. Īstenojot projektu "Uzzināt un dalīties jauniešu sadarbībā" (2018), tika secināts: "Absolūts vairākums no dalībniekiem iepriekš nebija piedalījušies līdzīgos integrācijas projektos. Īpaša novitāte praktizēt komunikāciju ar latviešu jaunatni un latviešu valodā diskutēt brīvā vidē par valstiskiem jautājumiem bija Jaunogres vidusskolas skolēniem".³¹ Turklāt 2019. gadā tika atzīts sekojošais: "*Goda viesis Dainis Īvāns un režisors Dāvis Sīmanis izteica pateicību, ka bija iespēja veicināt Latvijas jauniešu piesaisti Latvijai un kritisko domāšanu. Projekta vadība kā īpaši motivējošu atzīmē publiskās runas konkursa rezultātu: abi uzvarētāji nebija ar dzimto latviešu valodu. Tas apliecina cittautiešu jauniešu augsto valodas līmeni, pilsonisko iesaisti un paļāvību uz Latviju kā savu dzimteni un valstiskuma paraugu. Projekta formāts bija perfekti atbilstošs vidējo un vecāko klašu skolēnu interesēm, mācību vajadzībām un vispārējai valsts izpratnei. Iespēja klātienē satikt Latvijā ievērojamas personības bija ieguvums Latvijas jauniešiem ilgtermiņā*".³² Mazākumtautību kultūras un pedagogijas

³¹ RVKB Noslēguma pārskats par projekta "Uzzināt un dalīties jauniešu sadarbībā" īstenošanu (2018), 3.lpp.

³² RVKB Noslēguma pārskats par projekta "Uzzināt un dalīties jauniešu demokrātiskā sadarbībā" īstenošanu (2019), 3.lpp.

eksperte Jeļena Matjakubova par 2020.gada RVKB īstenoto projektu secināja: „Krievu tautības jauniešiem projekts parādīja, ka viņus Latvija mīl”.

Ir maz ticams, ka formāla skolu krievu plūsmas likvidēšana valstī mainījusi iesaistīto audzēkņu un ģimeņu paradumus, valodas lietojumu un būtiski paplašinājusi iesaisti pilsoniskos procesos un piederību. Par šādu procesu neiestāšanos pagaidām liecina RVKB pieredze un mazākumtautību pārstāvju un ekspertu vērtējumi.

Pētījums "Mazākumtautību skolu skolēnu identitāte un piederība Latvijai" (2015), kā analizējis I.Ījabs,³³ liecināja par sekojošo:

1. "Attieksme pret Latvijas politiku krievvalodīgo jauniešu vidū ir ekstrēmi ciniska un atsvešināta – viņi saprot, ka Latvijas politika nav viņu darīšana. (..) Kā izsakās kāds pētījuma respondents par latviešu valodas publisko telpu: "Ir sajūta, ka krievu Latvijā nav. Viņu vienkārši nav, viņus vienkārši nepamana."
2. "Krievvalodīgie jaunieši jūtas piederīgi Latvijai kā savai dzīvesvietai, (..) Vienlaikus viņi ir atsvešināti no Latvijas Republikas politiskās dzīves, kurā (viņuprāt) izteiktās latviešu dominantes dēļ nenotiek pienācīga attīstība”.

Vienlaikus trūkst ierosmes un iedrošinājuma attīstīt savas valstiskās piederības, unikalitātes, kritiskās domāšanas spējas. Īpaši nozīmīgs ir I.Ījaba secinātais: "No plašākām aptaujām ir skaidri redzams, ka attieksmē pret politiku Latvijas krievvalodīgie jaunieši vairāk līdzinās saviem vecākiem nekā latviešu skolu skolēniem". Tas pamatoja projekta iniciatīvu iesaistīt ne tikai pašus krievvalodīgos jauniešus, bet arī viņu vecākus/ vecvecākus. Tikai ar aktīvu iesaisti un demonstrēšanu, ka valstij nozīmīgs ir arī krievvalodīgais kontingents, var nopietni cerēt uz plaisas samazināšanos starp valsti un mazākumtautībām.

Fakts, ka vēl joprojām krievu valoda ir pašpietiekama ikdienas sadzīvē Latvijā, vienlaikus sadzīvo ar fenomenu, ka krievvalodīgie jaunieši pakļauj sevi tā dēvētajai "pašdiskriminācijai". No vienas puses, no latviešu valodas mediju/ sadzīves vides notiek sava valodas burbuļa uzturēšana, vienlaikus, krievvalodīgā jaunatnē vairojas pasivitāte un neieinteresētība (kas bieži saistīts ar lielu nekompetenci) par valstiskiem jautājumiem, jo diskusija par to notiek latviski.

Atsvešinātību, neziņu, pasivitāti pret Latviju pirms vairākiem gadiem demonstrējis raidījums «Aizliegtais paņēmiens»³⁴: Vai mācības latviski garantē cittautiešu integrāciju, apstiprinot reālo situāciju, ka krievvalodīgā vidē aktualitātes nesakrīt ar

³³ <https://satori.lv/article/musu-te-nav-jauns-petijums-par-latvijas-krievvalodigajiem-skoleniem>

³⁴ Raidījums "Aizliegtais paņēmiens", 13. aprīlis, 2015.

formāli izglītības jomā pasniegto, piemēram, jaunieši nezina raidījumu “Gudrs, vēl gudrāks”, vecāki nekomunicē ar bērniem par valstiskiem jautājumiem, netiek veicināta valsts valodas pielietošana ārpus obligātā.

Izaicinājums Latvijā vēl joprojām ir tieši uzrunāt, pārliecināt un iesaistīt izglītojamos krievvalodīgos skolēnus, un viņu ģimenes locekļus, kuri nedarbojas biedrībās, pārsvarā nelieto medijus latviešu valodā. Tieši tāpēc projekta ietvaros tika piedāvāts uzrunāt krievvalodīgo jaunatni nevis lekciju (klasiskā klausītāja loma) formātā, bet gan rast dažādus citu veidus socializēšanai un iespējai pilnveidoties, tiekoties klātienē/ telefoniski un mācoties skaļi paust savas domas, īstenojot pilsoniskās aktivitātes, un jūtoties piederīgam ilgtermiņā.

Liela daļa dalībnieku, kā jau RVKB bija prognozējusi, projekts bija pirmā iespēja dzīvē piedalīties pasākumos, kuros tematika ir VALSTS, LATVIJA UN ES KĀ LATVIJAS PILNVĒRTĪGS PILSONIS, ES KĀ LATVISKI RUNĀT MĒĢINOŠS IEDZĪVOTĀJS.

3.PROJEKTA NORISES LĪDZDALĪBAS SEKMĒŠANAI

Kopumā projektā norisinājās pastāvīgs darbs ar trīs pilsētu skolu komandām piecu semestru garumā. Protams, ņemto vērā skolēnu mobilitāti un vienā no pilsētām (Ogrē) veikto skolu reformu, daļa skolēnu projekta norises laikā mainīja savas izglītības iestādes, tomēr iespēju robežās saglabājās sākotnējo komandu “kodols”. Rīgas, Jelgavas un Ogres skolēni (“krievu plūsmas” skolu) un viņu ģimenes apguva iemaņas novērtēt demokrātiskas valsts vērtības, kurā tiek (un izprast, KĀ TIEK) stiprināta pilsoniskā sabiedrība un sociālā atbildība. Tika modelēts un veicināts atraktīvs un inovatīvs “skola un ģimene” sadarbības modelis, kurā veicināta arī skolēna tuvāko iesaiste, “sapurināta” pasīvā, latviski faktiski nerunājošā vide, lai veicinātu valsts zinību apguvi, cieņu, aktivitāti un iniciatīvu demokrātiskos procesos, pašdarbību, ierosmes un realizāciju. Īpašs gandarījums, ka katrā pilsētas komandā vecāki un ģimeņu pārstāvji ir snieguši ļoti individuālas un pozitīvas atsauksmes projekta komandai par to, cik vērtīgi jauniešiem bijis dažādot savu ikdienu, vērtīgi ieguldīt laiku un enerģiju projekta norisēs. Jauniešiem piecu semestru gaitā bija iespēja tieši diskutēt ar Latvijā ievērojamām personībām, dodot ierosmi rīcībai nākotnē. Interesants bija īpašais uzsvars uz dabas resursu un ekoloģijas jomu, secinot, ka ne vienmēr finanses ir noteicošais pilsoniskai aktivitātei. Tieši otrādi- netērējot līdzekļus (par plastmasas maisiņu iegādi, par gultas veļas maiņu

naktsmītnēs) ir iespējams parādīt savu pozīciju – ekonomēt, piedomāt pie priekšmetu un sadzīves līdzekļu lietošanas pārdomātas plānošanas.

3.1. NORVĒGIJAS PARTNERA UN SKANDINĀVIJAS MĀCĪBAS LATVIJAI

Nemot vērā to, ka projekta partnerim Norvēģijas NVO *CBNRM Networking* ir padziļinātas prasmes darbā ar nacionālo minoritāšu mērķa grupām un izglītības procesu novērtēšanu (pētījumi par izglītības ietekmi, pasākumu efektivitāti, etnisko grupu iekļaušanu caur izglītību u.c.), projekta ietvarā notika apmācības projekta komandai. Visa projekta ietvarā notika konsultācijas un sadarbības padziļināšana Norvēģijas pilsoniskās iesaistes aprobēšanai Latvijā vidē.

Kā norāda L.Soefstads, pilsoniskā sabiedrība ir nošķirta no diviem citiem galvenajiem sabiedrības vai valsts pamatelementiem, proti, publiskā sektora un privātā sektora. To dažreiz dēvē par trešo sektoru, un tas aptver ģimeni un privāto sfēru. Konkrētāk, to var saprast kā pilsoņu kolektīvu vai kopienu, kurus saista kopīgas intereses un aktivitātes.³⁵ Šo sabiedrības daļu var pielīdzināt vairāk vai mazāk blīvam kopienai, grupai, tīklam un saīsu tīklam, kas ir iekšēji saskaņoti un kas ārēji darbojas, lai atdalītu pilsonisko sabiedrību no apkārtējās valsts, tostarp valsts un privātā sektora. Abstraktākā līmenī pilsonisko sabiedrību var saprast kā procesu vai kā pašmērķi. Pilsoņi pārstāv sevi, bet var tikt pārstāvēti arī ar formālu vai neformālu organizāciju un institūciju starpniecību, no kurām dažas tiek sauktas par nevalstiskajām organizācijām (NVO). Šīs organizācijas un institūcijas koncentrējas uz un pārstāv/ pauž dažādas vērtības, kultūras, reliģiskās un īpašās intereses.

Pilsoniskajai sabiedrībai un jo īpaši pilsoniskās sabiedrības organizācijām un institūcijām var būt svarīga loma sabiedrībā atkarībā no tās attiecībām ar un nostājas visaptverošajā nacionālajā valstī. Tas var būt nozīmīgs informācijas avots gan iedzīvotājiem, no vienas puses, gan publiskajam sektoram un valdībai kopumā, no otras puses. Tādā veidā, lai gan pilsoniskā sabiedrība tiek nošķirta no pārējās sabiedrības, tā vienlaikus darbojas kā savienjoša saite starp valsti un sabiedrību.

³⁵ Guo, Gang. 1998. "Civil society: Definitions, causes, and functions". Dept. of Political Science, University of Rochester. URL: <https://home.olemiss.edu/~gg/paperhtm/civlsoc.htm>; VanDyck, Charles Kojo. 2017. "Concept and definition of civil society sustainability". Center for Strategic & International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/concept-and-definition-civil-society-sustainability>

Kā uzskata Norvēģijas partneris L.Soeftestadts, Latviju un Norvēģiju, iespējams, var raksturot kā tādas, kas pārstāv galējās dihotomizētās pozīcijas, kas atspoguļo iepriekš uzskaitītās īpašības. Respektīvi – Norvēģijā pilsoniskā sabiedrība ir izteikti attīstīta, savukārt, Latvijā tā vēl ir agrā attīstības stadijā. Īpaši neattīstīta ir mazākumtautību un dažādu mazaizsargāto grupu līdziesaiste.

Pilsoniskās sabiedrības raksturs un īpašības Latvijā vienmēr ir bijušas ilgstošas politiskās kontroles, piespiešanas un politiskās vadības pieeju rezultāts. Salīdzinoši nesēn Latvija bija Padomju Savienības daļa. Pilsoņi teorētiski “bija brīvi”, lai gan oficiālā jēdziena “brīvs” izpratne krietni atšķīrās no Norvēģijā, kā arī citur Eiropā lietotās. Faktiski līdz neatkarības atgūšanai termins “pilsoniskā sabiedrība” nebija piemērojams.

Pilsoņiem bija jāievēro visi valsts noteiktie noteikumi un likumi. Brīva griba nepastāvēja un netika pieņemta. Valsts tika organizēta hierarhiski, valdības pārstāvjiem pieņemot lēmumus visos līmeņos, un pilsoņi tika novirzīti uz zemāko līmeni.

Sabiedriskās iesaistes procesi (piketi, arodbiedrību, darba kolektīvu lēmumi un akcijas) tika pārvaldīti no augšas, izmantojot top-down pieeju. Mērķis bija iekļaut, integrēt un asimilēt pilsoņus komunistiskās valsts vispārējā mērķī, un šīs organizācijas bija neatņemama hierarhiskās valsts sastāvdaļa. No tā izriet, ka pilsoņi tika apmācīti un no viņiem tika prasīts domāt un rīkoties nevis individuāli, bet atbilstoši valsts visaptverošajam raksturam, noskaņojumam, morālajai būtībai un vadošajiem uzskatiem – valsts ideoloģijai.

Latvija, atbrīvojoties no savas komunistiskās pagātnes, valsts veidošanā kopš 1990iem gadiem saskārās ar milzīgu izaicinājumu. Starp daudziem citiem nozīmīgiem aspektiem, lai vienotu visus pilsoņus, galvenais elements bija un joprojām ir latviešu valodas kā kopīgas saziņas platformas un valsts identitātes definēšana starp visiem iedzīvotājiem.

Šī pieeja nacionālās valsts veidošanai ir ļoti skaidri redzama projektā izmantotajās pieejās un instrumentos, kā arī izvirzītajos mērķos. Kā norādīts šajās Vadlīnijās, projekts īpaši koncentrējās uz tādu dalībnieku iesaisti un apmācību kļūt par pilsoņiem, kam latviešu valoda nav ģimenes valoda. Tieši tas var sniegt ieguldījumu kopējā Latvijas nacionālās valsts projekta atbalstīšanā un veidošanā. Galvenie fokusa virzieni bija apmācības par Latvijas vēsturi, latviešu valodu, demokratizāciju, iesaistīšanos politiskajos procesos u.c. Šī vispārējā un plašā pieeja bija nepārprotami nepieciešama. Kā projekta noslēguma pasākumā 2024.gada 15.martā uzsvēra Norvēģijas partneris L.Soeftestadts, “Vēl svarīgāk ir tas, ka tas ir izrādījies pareizs,

un tas ir bijis veiksmīgs projekts, lielā mērā pateicoties ideālismam un entuziasmam, ar kādu projekta komanda to īstenoja. Latvijas pilsoņu domāšanas maiņa, iespējams, jāsāk ar bērniem un jauniešiem, taču tas viennozīmīgi ir ilgtermiņa projekts ar būtisku kultūras nobīdi vairākās paaudzēs.”

Latvijā termins “pilsoniskā sabiedrība” ieguvis plašāku pielietojumu salīdzinoši neseno. Tomēr Norvēģijā sabiedriskās dzīves uzbūves pamati tiek veidoti un uzturēti pēc pilnīgi citiem principiem. Mēs patiešām varam runāt par evolūciju sabiedrībā, kuras rezultātā Norvēģijā ir pilsoniskās sabiedrības pašreizējā nozīme.

Norvēģijas partneris L. Soeftestads uzskata, ka jau vikingu laikmetā, gandrīz pirms 1000 gadiem, var saskatīt pilsoniskās sabiedrības iedīgļus. Pierādījums tam ir atrodams dažos no senākajiem rakstiem, īpaši Snorre Sturlason darbos. Viņa slavenākie darbi ir “Proza Edda” un vairākas sāgas par Norvēģijas karaļiem. Šajos darbos viņš skaidri norāda uz to, kā cilvēki (gan vīrieši, gan sievietes) sadarbojās un mijiedarbojās. Vairākas reizes formālu diskusiju ietvaros par galvenajiem jautājumiem viņš norāda, ka tādi un tādi cilvēki celtos un runātu, izklāstot savus uzskatus. Tas var šķist ikdienišķs un ne īpaši īpašs, taču svarīgs ir fakts, ka šādos gadījumos runāja ne tikai karaļi un nozīmīgi vīri, bet arī nespeciālisti, faktiski visiem klātesošajiem bija tiesības runāt. Politisko lēmumu pieņemšanas process šajā laikā darbojās nevis caur amatpersonu vēlēšanām, kuras valdīja un netieši pieņēma lēmumus pārējo iedzīvotāju vārdā, bet gan visiem pulcējoties vienā vietā, lai apspriestu svarīgus jautājumus un pieņemtu lēmumus. Politiskais process galvenokārt darbojās, panākot vienprātību, nevis radot un pārvarot konfliktus. Tas bija iespējams, jo pastāvēja ētikas pamatpostulāts: visas personas ir vienādas, vai arī visām personām ir tiesības paust savus uzskatus. Tas, savukārt, veicināja iedzīvotājos pārliecības, pašpaļāvības un pašpārliecinātības sajūtu. Šāda individuālā pieeja līdzpilsoņiem lielā mērā bija sekas tam, ka Norvēģijas sabiedrībā bija un arī šodien ir maz hierarhijas, tostarp nebija muižniecības, un, kas ir absolūti izšķirošs, bija fakts, ka zemniekiem piederēja zeme un viņi nav bijuši dzimtcilvēki.³⁶

Šī pamata horizontālā izpratne un attiecības starp pilsoņiem, sākot ar 18. gadsimtu, pakāpeniski noveda pie neformālākiem un formālākiem centieniem organizēt pilsoņus konkrētu jautājumu izlemšanai un virzīšanai. Šī organizācija, kas būtiski, notika no apakšas uz augšu, tas ir, pilsoņi paši uzņēmās iniciatīvu. Tas ir organizētas pilsoniskās sabiedrības sākums Norvēģijā.³⁷

³⁶ Loga, Jill Merethe. 2018. Civil society and the welfare state in Norway – Historical relations and future roles. *Community Development Journal*, 53(3), 574-591.

³⁷ Selle, Per, et al. 2022a. *Civil society: Concepts, challenges, contexts*. Springer.

Norvēģijā, kā uzsver L.Soefstads, nav vajadzīgi tādi projekti kā pašreizējais, lai apmācītu cilvēkus, tostarp par to, kas ir pilsoniskā sabiedrība, kāda ir pilsoņu loma valstī, kāda ir pārvaldība, kā darbojas vēlēšanas un kādas tiesības un pienākumi pilsoņiem. Pilsoniskā sabiedrība Norvēģijā funkcionē savādāk nekā pilsoniskā sabiedrība Latvijā. Faktiski tā tieši un netieši spēlē lomu vispārējā pārvaldībā. Pamatvērtība, kas nosaka pilsoņu savstarpējo attiecību (horizontālās attiecības), kā arī valsts sektoru un valsti (vertikālās attiecības), ir uzticēšanās fakts. Norvēģijā pastāv netieša savstarpēja uzticēšanās viens otram. Kad valdība pieņem lēmumu par kaut ko tādu, kas nav populārs iedzīvotāju vidū, norvēģi joprojām pieņem un seko tam. Pilsoņi un visa veida organizētās aktivitātes lielā mērā funkcionē, balstoties uz šo principu vai vērtību.

Norvēģijas NVO *CBNRM Networking* ietvarā izglītības pieredzes adaptēšanu Latvijā veic Lelde Alksne – pedagoģijas eksperte ar daudzu gadu pieredzi darbā Norvēģijas izglītības jomā, brīvdabas skolas dibinātāja. L.Alksne īpaši uzsver, ka pilsoniskās prasmes nedrīkst ielikt zināšanu un uz līderību orientētu iemaņu “uztrenēšanā”. Pretēji Latvijā daudzkārt postulētajiem ideāliem, kā arī P.Jura un citu, līdzīgu teorijas modeļu par pilsoniskās audzināšanas elementiem uzskaitījumam, L.Alksnes secinātais par Skandināvijas veiksmes stāstu jauniešu iesaistē, izglītības rādītāju rezultātos un pilsoniskajā apziņā, balstās uz katra cilvēka kā vienreizējas vērtības apzināšanos. Atsakoties no ikdienas sacensības, no striktiem jauniešu “kvalitātes kritērijiem” un kontroldarbu/eksāmenu rezultātu stresa pilnās “der/neder” pozīcijas, Skandināvijas izglītības pieredze balstās uz psiholoģiskās labbūtības stiprināšanu, personības un atbildīga rakstura veidošanu dzīvei sabiedrībā un cilvēcisko vērtību audzināšanu uz piemēra bāzes. Skandināvijā, un jo īpaši Norvēģijā, jaunieši patiesi ar patiku un interesi dodas uz skolu. Latvijā un citās post komunistiskajās valstīs skolēni uz skolu dodas “atrādīt, pierādīt, laikā nodot darbus, iekalt no galvas faktus”. Ja arī tiek īstenota tā dēvētā kompetenču izglītība arī Latvijas skolās, tad faktiski praksē, nemainot globālo konceptu par skolas mērķiem, absolūti netiek sasniegti mērķi. Šķietami nebūtiski fakti, piemēram, īsie pusdienu pārtraukumi, īsās mācību stundas, skolēnu “kavētāju” pāraudzināšana, nedrīkstēšana pārrakstīt kontroldarbus, kuru atzīme neapmierina skolēnu, - tas viss lielā daļā skolēnu rada emociju gammu, kas nebūt neveicina labbūtības, psiholoģiskā komforta vidi skolas vidē.

Selle, Per, et al. 2022b. Scenarios for civil society impact in Norway. In: Selle, Per, et al., *Civil society: Concepts, challenges, contexts*, 397-412.

Norvēģijas izglītības saturs ir nesaraujami saistīts ar jaunieša labbūtību un pilsonisko līdziesaisti. Tie nav divi dažādi darbības virzieni. Kā uzsver L.Alksne, visu skolas gadu gaitā tiek veicināta jauniešu pašrefleksija, kā arī lomju spēles vai diskusija ar ilustrāciju kārtīm,³⁸ piemēram:

Zinātkāre	Tu uzdod daudz jautājumus un tevi interesē daudzas dažādas lietas. Redzēt pēc iespējas vairāk un piedzīvot, ir lietas, kuras tevi iedvesmo. Tu ar dedzīgumu uzsāc jaunus projektus un uzdevumus.
Godīgums	Tu saki patiesību, arī tad, ja tas tev kaitē. Noteikumu pārkāpšana tev liek justies nelabi. Tu arī sev nemelo.
Drosme	Tu pirmais pamēģināsi jaunas lietas. Tu nebaidies uzstāties, vai izteikt savu viedokli liela pūļa priekšā. Tu risini problēmas arī tad, ja citi nepiekrīt tavam viedoklim.

Ne tikai Norvēģijas, bet arī Somijas sabiedrības labklājības līmenis un izglītības rezultāti ir vieni no augstākajiem Eiropā. Kas ir šīs pedagoģijas pamatā un kā tā darbojas praksē? Skandināvijā pastāvošā attiecību jeb pozitīvā pedagoģija ir balstīta uz ilgadējiem pētījumiem. Rezultātā tika izveidoti pedagoģijas pamati un metodes, ar mērķi celt sabiedrības pašvērtību un labsajūtas līmeni, kā arī veicināt sasniegumus skolas akadēmiskajos darbos. 2000. gadā tika uzsākts pētījums par cilvēka rakstura īpašībām. Tas ilga vairākus gadus un mērķis bija izpētīt, kādas ir cilvēku rakstura īpašības un kāda tām nozīme cilvēku dzīvē. Pētījumā piedalījās vairāk kā 55 zinātnieki. Rezultātā tika izveidota rakstura un tikuma klasifikācija jeb 24 stiprās rakstura īpašības.³⁹ Pēc īpašas aptaujas tika izanalizēti un apkopoti dati, kuri parādīja, ka mums katram ir stiprās rakstura īpašības, un to apzināšanās palīdz:

- Palielināt pārliecību par sevi
- Uzlabot attiecības
- Spēja veiksmīgāk tikt galā ar problēmām
- samazināt stresu
- efektīgāk sasniegt mērķus

³⁸ "See the Good!" Lotta Uusitalo; Kaisa Vuorinen, 2019. See the Good! Activity Cards describe what the 26 character strengths are in a nutshell, how to recognise them, and how you can develop them in yourself and others.

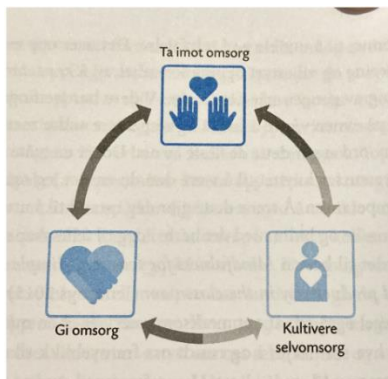
³⁹ Plašāk par šīs izglītības metodiku Latvijas pedagogus 2023.gadā ir iepazīstinājusi Somijas eksperte Ann Šarlotte Rosenqvist.

- atrasts dzīvē jēgu un mērķus
- uzlabot darba efektivitāti darbā ar dažāda vecuma grupām.

Dažas no tēmām:

- Kā palīdzēt bērniem un pusaudžiem atrasts savas stiprās rakstura īpašības un pielietot tās?
- Kā strādāt ar dažādu rakstura bērniem?
- Kā efektīgi sastrādāties ar darba kolēģiem.

Kā kodolīgi Norvēģijas skolas dzīvi raksturo L.Alksne un L.Soeftestad, tad pirmajā vietā ir uz pozitīvu attieksmi, empātiju orientētas attiecības. Citiem vārdiem, skolas dzīvi veido trīs komponentes, kas veido un sagatavo jauno personību pieaugušā dzīvei (Sælebakke 2018):

pieņemt palīdzību

palīdzēt citiem

parūpēties par sevi

Tieši attiecības un to veselīga sekmēšana veido personības patiesu un spēcīgu attieksmi pret daudzām dzīves nostājām.

- ✓ Līdzvērtība starp profesijām
- ✓ Personības īpašību izcelšana (saukšana vārdā)
- ✓ Pieņemšana, uzklauššana, sadarbošanās
- ✓ Robežas un brīvība

Tieši Skandināvijas pieejā balstīta pašreiz Latvijā tiek pakāpeniski ieviests un testēts MOT modelis.

Piemēram, Skandināvijā starp sabiedrības locekļiem ir vienlīdz augsts sociālais novērtējums pret personu, kas darbojas atkritumu jomā un finanšu jomā. Katrs darbs ir godājams, nav izplatīta sociālā segregācija. Jau skolas gados ikviens (IKVIENS!) skolēns ir piedalījies brīvprātīgajā darbā, ticis iesaistīts labdarības pasākumos, skolās pastāv mācību priekšmets - brīvprātīgais darbs (norv. - *innsats for andre*). Brīvprātīgais darbs ir valsts mēroga pasākums, kas guvis plašu sabiedrības atsaucību.⁴⁰

Vēl viens nozīmīgs aspekts: Norvēģijas izglītības un ārpuskolas aktivitāšu pamatā – brīvprātīgi obligāta vecāku iesaiste. FAU – Foreldrerådet jeb vecāku padomes darba komiteja, kur iesaistās visi vecāki. Visiem bērniem ir tiesības uz drošu un labu skolas vidi, kas nozīmē ne tikai atbildības “novelšanu” uz skolu, pedagogiem. Vecāku brīvprātīgais darbs skolā ir viens no fundamentiem, kas jaunieša dzīves izvēles un attieksmi veido praksē, nevis teorijā.

Tādējādi ir viennozīmīgi izskaidrojams L. Soefttestada konstatējums, ka vērtības, kas strukturē sabiedrību, ievēro lielākā daļa sabiedrības un jo īpaši etniskie norvēģi, kuri ir “izgājuši Norvēģijas skolu” jau kopš mazotnes. Tas mazākā mērā attiecas uz tiem, kuri nesen, tas ir, pēdējo 2-3 paaudžu laikā, ir apmetušies Norvēģijā dažādu iemeslu dēļ, tostarp, bēgļi. Daži no viņiem ir pārcēlušies uz Norvēģiju no valstīm un valstīm un kultūrām, kuru vērtību sistēmas var ievērojami atšķirties no Norvēģijas. Šīm personām vērtības, piemēram, uzticēšanās un dalīšanās, bieži vien ir svešas, un izglītības sistēmas mērķis ir mācīt šādas personas par Norvēģijas sabiedrību. Tas bieži tiek darīts, izmantojot ārpuskolas aktivitātes, kas vērstas uz norvēģu valodas apguvi, un šādas aktivitātes ir obligāti jāapmeklē. Pieaug problēmas ar imigrantu integrāciju Norvēģijā, skolu sistēmā, dzīvesvietas atrašanās un darba vietu radīšanā. Tas jo īpaši attiecas uz tiem, kas ierodas, cita starpā, no Afganistānas, Etiopijas un Tuvo Austrumu valstīm. Šo pieaugošo problēmu iemesls vismaz daļēji ir tas, ka šīs personas ierodas pārāk daudz un pārāk ātri. Tas nozīmē, ka publiskais sektors pašvaldībās, kur tie atrodas, bieži netiek galā ar pieplūdumu. Var būt nepieciešama jauna pieeja organizētām formālām darbībām, kuru mērķis ir integrācija un iekļaušana. Meklējot jaunas pieejas, būtu lietderīgi rūpīgi aplūkot šī projekta organizētās aktivitātes, rezultātus un pieredzi, un, iespējams, izmantot Norvēģijā attiecībā uz jaunatbraucēju grupām.

⁴⁰ Norvēģijā: blimed.no. Skatīt: <https://www.youtube.com/watch?v=leJHthBfgjA>

3.2. ĀRPUS IKDIENAS: LATVIJA ATVER SAVAS DURVIS ZINĀTKĀRAJIEM

Projekta metodoloģiskā pieeja darbam ar mazākumtautību jaunatni bija primāri vērsta uz ieinteresēšanu, pozitīvas pieredzes gūšanu caur pašu pieredzi, redzot, dzirdot, taustot, apmeklējot, uzrunājot, darot. Ikvienu lekciju un runāšanu bija ar praktisko pielietojumu, bieži tika izmantotas interaktīvās metodes: prezentācijas, filmu skatīšanās, komandu darbs.

Domdarbniču "Esmu pilsonis. Kādas durvis tas atver?" saturs skolās bija vērsts uz to, ka jauniešiem grupās bija jātrenējas pieņemt lēmumus un formulēt viedokli par jautājumiem, kas orientēti uz valsts un globālo nākotni (piemēram, vai turpmāk būs nepieciešams veikala kasieris- cilvēks utt). Tika diskutēts par skolas vidi- jaunieši raksturoja savas skolas piedāvāto iespēju trenēties līderību, īstenojot kādas iniciatīvas. Jāuzsver, ka ļoti vērtīgi viena projekta ietvaros bija iesaistīt dažādu pilsētu skolas, kas arī labi ilustrēja to, ka izglītības satura vienādošanai ir milzīga nozīme, kā arī tehniskajām iespējām un mobilitātes opcijām jauniešiem no ārpus galvaspilsētas.

Neformālās izglītības cikls "Ieeļļojam pilsoniskos motorus" norisinājās izbraukumos ar nakšņošanu. Būtiski, ka projekta komanda bija gatava pielāgoties jauniešu izvēlēm praktisko projekta aktivitāšu formātam, piemēram: jaunieši balsoja par savu līdzdalības modeli izbraukuma sesijas ēdienreizēs - "saņemt visu gatavu" vai piepalīdzēt un iesaistīties pasākuma norisē pašam. Lai gan projekta sākumā nevienam (arī komandai) nebija pieredzes ar to, kā organizēt 30 jauniešu pārtikas iepirkšanu un plānošanu vairākām ēdienreizēm (budžeta prasmes), procesā visu pilsētu dalībnieki apguva jaunas prasmes un atbildību par pārtikas apjoma, satura un kvalitātes plānošanu. Vienlaikus, jāatzīmē, ka šāda patstāvības un atbildības praktizēšana nebūt nav "vieglākā ceļa" izvēle sabiedrībā, kurā pārāk bieži jaunieši tiek "aptekalēti", apkalpoti, atrofējot jauniešos vēlmi un iemaņas patstāvīgi rīkoties. Šāda maza nianse - pārtikas plānošana - praksē ļoti attīstīja dalībnieku interesi, līdziesaisti un atbilstošu disciplinētu uzvedību. Uzticēšanās praktiskos jautājumos viennozīmīgi attaisnojās, un nemanot virzīja projekta dalībniekus uz uzticības un atvērtības pilnām diskusijām arī valstisku jautājumu jomās. Aktivitāšu gaitā tika ar jauniešiem diskutēts gan par valsts uzbūvi, gan vārda brīvību, pamattiesību jēgu, gan atbildību (administratīvā, kriminālatbildība), gan tiesībām. Piesaistītie mentori izbraukuma ekspedīcijās ļāva dalībniekiem ne tikai mācīties, bet arī kritizēt vārda brīvības regulējumu, izglītības reformu, atalgojuma problēmas utt. Projekta komandai ir gandarījums, ka daudzās diskusijas un mazie notikumi, pieredzes un piemēri jauniešos izteikti mazināja skepsi pret Latviju, ļāva pašiem pārliecināties par

neviltotu pretimnākšanu no dažādu Latvijas pilsētu pārstāvju puses un sagaidāmo līdzatbildību nākotnē par kopīgo dzimteni Latviju. Projekta diskusijās īpaši būtiska bija piemēru un situāciju izspēle, nevis abstraktu jēdzienu un teorijas vai likuma pantu citēšana.

Ņemot vērā jauniešu mērķauditoriju, tika izmantotas dažādas atraktīvas metodes iesaistei un dialogam. Komandām bija iespēja spēlēt galda spēli "Demokrātijā", tika skaidrota terminoloģija. Tāpat tika piedāvātas citas opcijas – interesanta formāta spēles un vēstures grāmatas.

Aptuveni 100 krievvalodīgajiem jauniešiem 5 semestru gaitā neformālās izglītības cikla "Ieeļļojam pilsoniskos motorus" (5 izbraukumi = 10 pilnas dienas) bija iespēja:

- 1) redzēt, kā reāli darbojas NVO un to līderi⁴¹, radošās personības;
- 2) uzzināt praksē, kā var iesaistīties NVO darbā;
- 3) apmeklēt jauniešu centrus un biedrības (Kandavā, Bauskā, Svitenē, Jelgavā, Siguldā) un reāli pārliecināties, cik katrā pilsētā dažādi risina jauniešu brīvā laika noderīgu piepildījumu;
- 4) nevis tikai noskatīties filmas un video sižetus, bet ar tiem "padzīvot", izdiskutēt, atsaukties un ilgtermiņā gūt mācības (piemēram, filma "Vai viegli būt jaunam?") Dalībnieki izzināja, ko nozīmēja "būt neērtam" padomju iekārtā, kāda nozīme ir demokrātiskās sabiedrības pamatam – brīvam pilsonim;
- 5) apmeklēt tādus muzejus, aktivitātes, vēsturiskās izziņas nodarbības, kas visai mazticami tiktu apmeklētas skolas ekskursiju vai ģimenes izbraukumu laikā;
- 6) ieskatīties citu pašvaldību darbā, kā arī izglītības iestāžu aizkulisēs;
- 7) uzņemties atbildību par savu rīcību, pārstāvēt savu pilsētu;
- 8) izdarīt savus secinājumus, pārvarēt savus stereotipus, iedrošināties atklāt jaunas pilsētas un vides, iepazīt līdzcilvēkus;
- 9) praktizēt līdzdalības prasmes- visās ekspedīcijās bija vadmotīvs: "šis nav nekāds izklaides brauciens". Nav tāda vārda "es negribu, man nav garastāvoklis". Bija katra uzdevums saņemt, piedalīties (notika "oratoru mini izlozes").

Projekta ietvarā dalībnieki tika mudināti radoši izpausties aktivitātē "Ārpus kastes": katrs dalībnieks iejutās režisora, rakstnieka, dizaina speciālista, vides vai radošā mākslinieka lomā, paužot vēstījumu sabiedrībai. RVKB komandas ieskatā šā projekta ievirze, kas ir vērsta uz pilsonisko iesaisti, pirmajiem soļiem demokrātijā, bija pat mazliet provokatīva, jo jāatzīst, ka daļa jauniešu ir objektīvi dzīvojuši Krievijas kanālu informācijas tīklā. Mentoriem bija īpaši uzmanīgi jāveido kontakts ar krievu jauniešiem, jāvairo uzticība un jāpierāda mīlestība un cieņa, nevis vēlme "viņus pārveidot". Tāpēc lingvistiskās nostājas "veicināt valodas lietojumu" prizma tika paplašināta: un no krievu jauniešiem tika lūgts paskatīties uz savu skolas vidi, uz Latviju, uz pasauli - atrast problēmu, kas "sāp", un IZTEIKTIES PAR TO LATVISKI. 1. Paskaidrot, kāpēc no visām pasaules problēmām izvēlējas tieši šo 2. kā grib to parādīt 3. ko gribētu panākt ar savu kreatīvo darbu. 4. vai un kur būtu ar mieru to rādīt (vai gribētu piedalīties piketā, vai būtu gatavs par to stāstīt jauniešu TV pārraidē utt).

⁴¹ Piemēram, skatīt video ar Bauskas biedrības "Laiks jauniešiem" pārstāvjiem https://www.facebook.com/watch/?extid=WA-UNK-UNK-UNK-AN_GKOT-GK1C&mibextid=2Rb1fB&v=196751729946501

Pēc RVKB komandas novērojumiem, ikviens radošais darbiņš tieši lika jauniešiem pašiem piestrādāt pie rezultāta, iesaistīties un mācīties būt performances autoram. Aktīvā darbošanās ar mentoriem palielināja katra dalībnieka prasmes apzināties sevi kā svarīgu sabiedrības locekli. Projekta vadības uzstādījums: nepieņemt "pareizs un nepareizs" skatījumu, bet gan ļaut jauniešiem caur humoru, caur emocijām, arī caur reklāmas vai saukļu un uzsaucienu imitāciju uzrunāt auditoriju. Projekts atšķiras no skolas programmas ar plašāku redzesloku - vēlmi mācīties parādīt citas metodes. Projekta darbi - tas ir mēģinājums procesā. Radītie darbi lielākoties nav tik noslīpēti, nevainojami, lai objektīvi tos varētu piedāvāt plašai Latvijas sabiedrībai. Tāds arī nebija aktivitātes mērķis. Radītie darbi ir treniņš, mācīšanās no savām kļūdām, lai īstajā dzīvē būtu gatavi gan apzināt problēmas, gan nebaidītos uzrunāt sabiedrību akciju, piketu laikā.

Kopā tika izveidoti: 1) 23 video⁴², kuru tematiku var iedalīt 3 blokos: 1) klimats un vide ap mums 2) skolas sadzīve un jauniešu socializācija 3) politika. 2. Tika izveidoti 25 dizaina darbi 3. Tika izveidoti 20 teksti. Dažkārt teksta un dizaina darbi pārklājās. Šo darbu tematika iedalāma 3 blokos: 1) cilvēks un viņa izvēles 2) karš Ukrainā 3) klimats un globalizācija.

Radošo darbu - aktivitātes fināla prezentācija norisinājās 2023.gada janvārī, un pasākumā piedalījās gan Vācijas vēstnieks Latvijā Kristians Helts, gan aktivitātes mentori pilsoniskais aktīvisks Martins Levuškāns un dzejnieks, teātra un kino kritiķis Toms Treibergs.

⁴² Jauniešu video darbi ir pieejami youtube:
<https://www.youtube.com/playlist?list=PLmOZjy5E3ddZZx8ffD01ttmqSWurykyOy>

Visu trīs pilsētu dalībnieki veica balsojumu par, viņuprāt, aktuālāko un labāko video darbu. Uzvarētājs – Rīgas 34.vidusskolas skolnieces darbs par jauniešu depresijas problemātiku tika īpaši popularizēts masu medijos: TVnet 2024.gada pavasarī.⁴³

Kopējas aktivitātes secinājums: jauniešiem (ap 80 %) šāda tipa problemātikas izpaušme bija jāveic pirmo reizi. Tas bija inovatīvi- ārpus skolas kaut ko sagatavot un atrādīt. Aktivitāte sevi attaisnoja par 100%, jo rosināja jauniešus saprast, ka nemaz nav viegli saistoši noformulēt problēmu un to parādīt auditorijai. Vēl grūtāk - mācīties rast risinājumu problēmām. Ņemot vērā, kā absolūti lielākā daļa skolēnu projektā nebija ne pirmrindnieki, ne skolu pašpārvalžu darboņi, aktivitātes "iekustināšana" bija ilgāka un komplicētāka, nekā sākotnēji plānots. Projekta dalībniekos bija jāveic reāla domāšanas transformācija: es nevis esmu tikai pasīvs projekta apmeklētājs, kas bez maksas saņem lielisku laika piepildījumu, bet man ir arī pienākums pašam pūlēties, pašam ārpus stundām domāt par projektu un ierosināt savas idejas.

Projekta jaunieši pierādīja, ka māk ironizēt, bet vienlaikus, ka viņi tikai un vienīgi caur šādu projektu pirmo reizi padomāja: KO ES GRIBU NO LATVIJAS? KĀPĒC MAN NAV VIENALDZĪGA POLITIKA? PAR KO ES BALSOSU? Neviens mācību priekšmets skolā jauniešiem neliek ilgtermiņā radīt šādus kreatīvos darbus. Jaunieši ieguldīja savu brīvo laiku šajā aktivitātē, un tas ir lielākais ieguvums. Skolēni domāja par savu vidi, savu valsti, lai pierādītu sevi kā pilnvērtīgus šā projekta dalībniekus, kuri grib turpināt, kuri grib būt līdzdalīgi šajā ilgtermiņa projektā. Projekta komanda uzskata, ka ir izdarījusi "melno sagatavošanas darbu", lai turpmākos projektos jaunieši uzreiz izprastu projektu būtību un iesaistītos jau ziņošāki un darboties gatavi.

Kā praktisks papildinājums gūtajām zināšanām un pilsoniskās iesaistes treniņš bija aktivitāte "Gribi? Tad izdari!", atraktīvi un inovatīvi apvienojot projekta dalībniekus un viņu ģimenes konkrētu pilsonisku aktivitāšu, iniciatīvu īstenošanai. Šāda metodika Latvijā nav nekas unikāls un jauns. Daudzās pašvaldībās un skolās jau tikuši īstenoti skolēnu mazbudžeta projekti, ar kuriem tiek uzlabota apkārtējā vide, tomēr tas nav ne regulāri, ne plānveidīgi. Līdz ar to, ja kādā skolā kas līdzīgs ir organizēts, piemēram, pirms 5 gadiem, tad jau ir notikusi skolēnu paaudžu maiņa. Daudzas aktivitātes ideālā gadījumā būtu jāīsteno katru gadu.

⁴³ Pieejams: <https://www.tvnet.lv/7967678/samazinat-mazakumtautibu-jauniesu-distanci-ar-valsti>

"Gribi? Tad izdari!" aktivitātes rezultātā jauniešiem savā pilsētā (skolā) bija iespēja realizēt divas idejas, ko skolas vidē vai apkārtējo māju iedzīvotāju skatījumā būtu vērtīgi īstenot. Būtiski šajā aktivitātē bija gan mācīties izstrādāt priekšlikumus, tos formulēt, gan arī veikt aptaujas un viedokļa noskaidrošanu (anketēšana), kura no idejām būtu visnoderīgākā. Otrais – realizēšanas – posms, ietvēra dalībnieku prasmju veidošanu komunicēt ar mentoriem un veikt finanšu aprēķinus, iesaistīt ģimeni un arī apkārtējos iedzīvotājus realizācijas procesā.

Daudzi dalībnieki pirmo reizi guva reālu priekšstatu, ka ir interesanti un produktīvi uzrunāt savus tuvākos veikt ko neikdienišķu, kā arī pašiem piedalīties sabiedriskos procesos. Gūtā pieredze viennozīmīgi ir vērtīgs solis jauniešu turpmākai labvēlīgai attieksmei un iesaistei pilsoniskā un brīvprātīgā darbā, kā arī organizēšanas pieredzē.

3.3. MAZĀKUMTAUTĪBU SKOLĒNU ANKETĒŠANA. REZULTĀTI

Viedokļa un atgriezeniskās saites noskaidrošanai daudzos projektos tiek organizētas aptaujas. Tas ir ļoti ērts formāts, lai ne tikai saņemtu vērtējumu. Tas ir vienlaikus arī izglītojošs formāts, lai aptauju dalībnieki paši gūst izpratni par kādas problemātikas vai jautājuma plusiem un mīnusiem, ieguvumiem un zaudējumiem, priekšrocībām un šķēršļiem. Projekta ietvarā tika organizēta mazākumtautību skolēnu aptauja divās kārtās: gan projekta sākumā, gan projekta noslēgumā. Lielākā daļa jautājumu atkārtojās, lai nodrošinātu pēctecību un labu iespēju analizēt situāciju "pirms un pēc".

1.posms. Anketa 2022.gada februārī.

2022.gada februārī vairākās Latvijas skolās (Rīgā, Ogrē, Jelgavā un citviet) norisinājās projekta anketēšanas pirmā kārtā. 312 skolēni atbildēja uz 41 jautājumu, kas atklāja viņu līdzšinējos paradumus, attieksmi un gatavību kļūt par aktīviem pilsoņiem savā valstī. Viens no jautājumu blokiem ietvēra situāciju simulācijas, lai noskaidrotu, kā viņi rīkotos dažādos gadījumos. Anketā bija atrodams, piemēram, šāds jautājums:

SITUĀCIJA. Tu ej pa Vecrīgu un ieraugi demonstrāciju- 50 jauniešus, tērpušos kostīmos un ar plakātiem rokā. Tava rīcība:

- A) eju garām ar līkumu, lai kāds nenofilmē vai nenofotografē, ka es esmu kādā piketā
- B) eju garām, it kā nekas nenotiktu
- C) eju garām, nofotografēju labu demonstrācijas kadru, ielieku savos sociālajos tīkos

- D) pieeju klāt un pavaicāju kādam dalībniekam, kas šeit notiek, tad turpinu savu ceļu
E) pieeju klāt, uzzinu, kas notiek. Ja ir man aktuāla tēma - piedalos demonstrācijā

Ņemot vērā faktisko situāciju ar latviešu valodas prasmēm, visām skolām (iesaistītajiem pedagogiem) tika iepriekš nosūtīti visi anketas jautājumi Word dokumenta formātā, tādējādi nodrošinot iespēju iztulkot, paskaidrot dažus terminus pēc nepieciešamības. Anketas tika aizpildītas elektroniski klasēs audzināšanas vai sociālo zinātņu stundu laikā.

Atbildes palīdzēja izprast, kāda ir situācija un ar kādiem izaicinājumiem var saskarties, īstenojot tamlīdzīgu projektu mazākumtautību jauniešu vidū.

Pirmkārt, ar ārpusklašu aktivitātēm līdz projekta sākumam bija saskārušies ap 40%-60% skolēnu (atkarībā no skolas). Dominējošā daļā gadījumu skolēnu vecāku piederība un galvenā sarunvaloda ģimenē bija krievu – dažās skolās īpatsvars sastādījis līdz pat 98% (mazākais īpatsvars ir Ogrē, kur 85,7% ģimenēs tā ir krievu valoda). Vairākās skolās valodu prasmēs krievu valoda atzīmēta visos gadījumos, citos – vien 2/3 gadījumos. Atkarībā no pilsētas mainījās arī latviešu valodas īpatsvars – tas ir augstāks Rīgā, sasniedzot ap 90%. Tiesa, angļu valodas prasmes arī ir tikpat augstas, dažkārt pat vēl augstāks, bet citviet nerasniedz pat 40%. Atkarībā no skolas mācību stundu piedāvājuma vai vecāku izcelsmes skolēniem bija augstas vācu, ukraiņu vai citu valodu zināšanas.

Savas valodas prasmes skolēni vērtēja viduvēji – 7 balļu vērtējumā – galvenokārt no 3 līdz 5 vai kā apmierinošas (6). Atkarībā no skolas puse vai 2/3 skolēni apmeklē dažādus interešu pulciņus (sporta, mākslas, mūzikas, dejošanas, valodas u.c.), kas mēdz būt jauktā valodā, taču arī šeit dominējošā valoda ir krievu valoda. No tā izriet, ka teju vienīgā vide, kur skolēns var runāt un attīstīt latviešu valodu, ir skola. Līdz ar to skolai bija, ir un arī nākotnē jāķļūst par bērniem un jauniešiem svarīgu un kvalitatīvu izglītības, valodas un vērtīborientācijas centru, kam var uzticēties.

Skolas pašpārvaldē vai dažādās pašvaldības aktivitātēs piedalījušies mazāk par trešdaļu skolēnu, nereti atsevišķās skolās īpatsvars ir mazāks par piektdaļu.

Svarīgi bija apskatīt, cik lielā mērā respondenti jūtas pieņemti dažādās vidēs, kurās atrodas un pavada ilgu laiku. Piemēram, justies pieņemtiem ģimenē visbiežāk vēlas vairāk nekā puse skolēnu, taču 15%-25% (atkarībā no skolas) neuzskata par svarīgu tā justies, kas liecina par ģimenes trūkumu vai nepietiekamo atbalstu un komfortu tajā. Visbiežāk neitrāli (7 balļu skalā izvēlas vērtējumu 4) vērtēja svarīgumu justies pieņemtiem skolā (30%-48%) un saglabāt reputāciju internetā (ap trešdaļu).

Neitralitāti par skolu dažviet apliecina arī tās jautājums par to, vai skola ietekmē uzskatus par dzīves jomām – visbiežāk (virs 40%) skolēni atzīmējuši neitrālo vērtējumu. Plašāka gradācija ir par svarīgumu justies pieņemtiem valstī – aptuveni līdzīgi (20%-25% apmērā) tā vērtē ar 1, 4 vai 7 (tātad, nav svarīgi, neitrāli, ir svarīgi). Skolēnu ģimenēs bieži tiek apspriesta politika un ziņas (nē atzīmē vien ap 10% respondentu), taču krietni nozīmīgāks ir jautājums, vai ģimenes viedoklis bieži atšķiras no tā, ko dzird publiski – atkarībā no skolas šis rādītājs sastāda 33%-58%, kas nozīmē, ka skolēni skolās un citviet saskaras ar atšķirīgākām interpretācijām nekā savās mājās. Jāatgādina, ka aptaujas pirmais posms notika pāris nedēļas pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022.gada 24.februārī.

Ļoti atšķirīgas un radikāli pretrunīgas atbildes vērojamas pie jautājuma “Ar kādiem vārdiem respondentiem asociējas Latvija?”. Pārlicinoši lielākā daļa atbildēja, ka Latvija asociējas kā “Skaista valsts”, “dzimtene”, “kultūra”, dažādiem ar dabu saistīti vārdiem (jūra, mežs, koki, ūdens utt.), “svaigs gaiss”, “patriotisms”, “Daugava”. Atsevišķos gadījumos bija atrodamī arī vārdi “inflācija”, “augstas cenas”, “nacisms”, “šausmas”, “slikta valsts” u.tml.

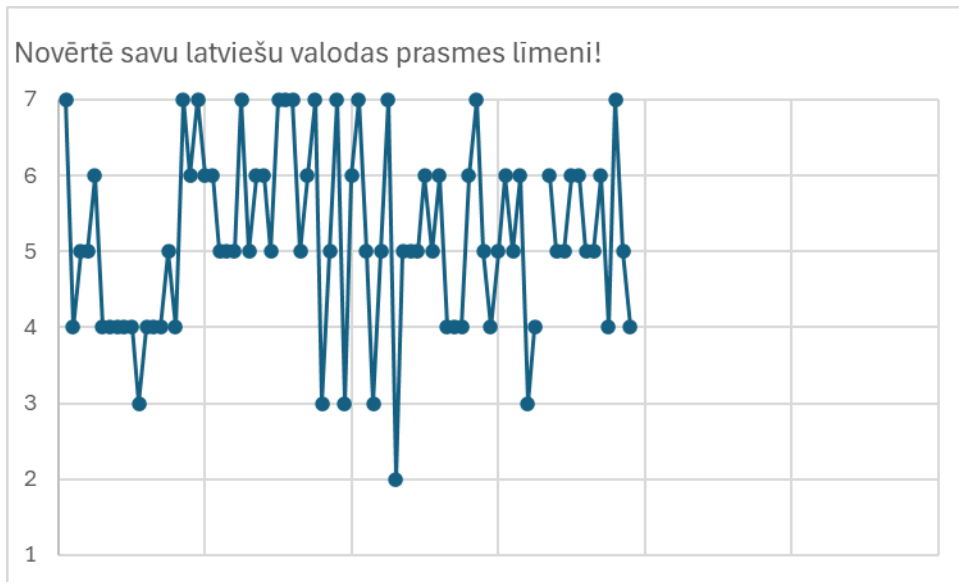
2.posms. Projekta dalībnieku reakcijas, salīdzinājums ar pirmsprojekta laiku.

Aptaujāts 101 respondents (derīgās atbildes) – 55 skolnieces un 46 skolēni vecumā 12-19 gadi (8.-11.klase).

Aptauja norisinājās latviešu valodā, taču, ņemot vērā, ka skolotāji organizēja dalību, tad uz ekrāna tika parādīti jautājumi un mazliet paskaidrots vai patulkots, ja nepieciešams.

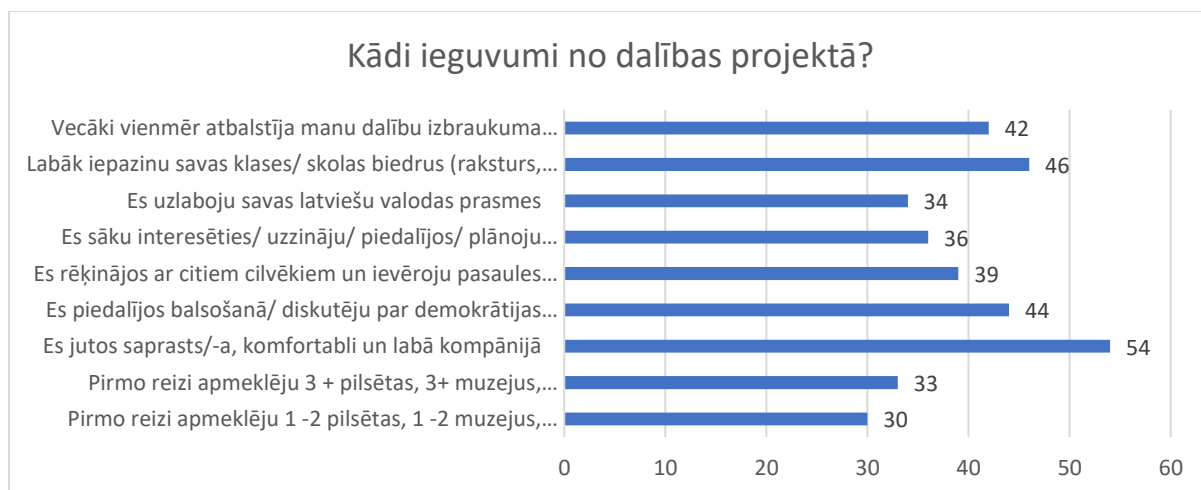
Kopumā secināms, ka krievvalodīgie jaunieši, kuri piedalījušies projektā, ir pozitīvāk un optimistiskāk vērsti pret Latviju, dzīvošanu Latvijā un tās vērtībām.

Kā redzams 3.1. attēlā, projekta dalībnieku latviešu valodas pašvērtējuma līmenis ir 5,16 (7 baļļu skalā), mediāna – 5, kas ir augstāks rādītājs nekā respondentiem projekta sākumā.

3.1. attēls. Respondentu latviešu valodas pašvērtējuma līmenis

3.2. attēlā redzams, ka par biežāko ieguvumu no dalības projektā respondenti min atbildi “jutos saprasts, komfortabli un labā kompānijā”. Tā ir subjektīva dimensija, kas atskaitēs reti tiek vērtēta, jo parasti projektos uzsvars ir uz zināšanu pārbaudi vai kādu citu mērāmu rādītāju. Kā nākamie ieguvumi tika minēti “labāk iepazīnu savas klases vai skolas biedrus”, “piedalījos balsošanā/ diskutēju par demokrātijas procesiem”, kā arī palīdzēja gūt atbalstu no vecākiem. Trešdaļa respondentu atzina, ka sāka interesēties par citu organizāciju veidotajiem projektiem, sāka domāt par zaļo dzīvesveidu, kā arī uzlaboja savas latviešu valodas prasmes. Nedaudz mazāks skaits skolēnu norādīja, ka pirmo reizi apmeklēja projekta ietvaros iekļautās pilsētas un muzejus. Acīmredzot jautājuma struktūra nebija īsti skaidra respondentiem, jo šie rezultāti norāda pārāk mazu pirmreizējo apmeklējumu skaitu. Katrā ekspedīcijā projekta mentori klātienē lūdza jauniešiem pacelt rokas, ja ir apmeklējuši pilsētu vai muzeju pirmo reizi dzīvē. Un vienmēr (izņemot Siguldu) bija redzams “roku mežs”. Ir pilnīga pārlicība, ka Kandavu un Sabili aptuveni 90% jauniešu dzīvē apmeklēja pirmo reizi. Arī Svitenē, Ērgļos un Smecerēs silos projekta komanda un pat daļa mentoru projekta laikā apmeklēja, tikai pateicoties projektam.

3.2. attēls. Respondentu atbildes par ieguvumiem, piedaloties projektā (skaits).

Atvērtā tipa jautājumā respondenti norādīja, kādas noderīgākās zināšanas un prasmes projekta laikā tika iegūtas. Atbildes bijušas ļoti dažādas, apliecinot katra skolēna individuālo unikālo redzējumu un pieredzi par pasākumiem. Kā biežākās prasmes tika nosauktas spēja komunicēt un sadarboties, strādāt komandā, prasme nebaidīties. Projektā iekļautās aktivitātes tieša veidā pozitīvi ietekmēja projekta dalībniekus, jo tika nosauktas arī atbildes – uzstāties publikas priekšā un argumentēt; prasme gatavot ēst, slēpot. Visbiežāk respondenti izcēla iegūtās zināšanas par organizācijām un iespējām jauniešiem piedalīties; Latvijas vēsturi, tradīcijām un personībām, tiesībām un demokrātijas principiem.

Pēc projekta ir vērojama augstāka atbildība par skolēnu apkārtējo vidi. Respondentu vidējais rādītājs apgalvojumā “man ir svarīgi justies pieņemtam/-ai ģimenē” bija 5,78 (7 ballju skalā; mediāna 6), “man ir svarīgi justies pieņemtam/-ai skolā” – 5,55 (mediāna 6), “man ir svarīgi justies pieņemtam/-ai valstī” – 5,09 (mediāna 5), kas norāda uz pozitīvāku novērtējumu nekā tas ir bijis projekta sākumā.

Būtiski atzīmēt atšķirīgo situāciju skolēnu ģimenēs attiecībā uz politikas un ziņu apspriešanu – arī pēc projekta atbildes ir visai vienmērīgi sadalītas (vidēji 4,25), tāpat vienmērīgs sadalījums apgalvojumā “ģimenes viedoklis bieži atšķiras no tā, ko dzirdu publiskajā vidē” (vidēji 4,01), kas parāda atšķirīgu vidi, kur skolēni var saskarties ar ideoloģiski atšķirīgām interpretācijām un attieksmēm par politiskajiem jautājumiem. Apgalvojumā “skola ietekmē manus uzskatus par visām dzīves jomām” vidējais rādītājs ir 4,26, kas ir zemāk par vidējo rādītāju (mediāna ir 4). Skolām un skolotājiem jāpalielina uzticēšanās un jāpilnveido savas spējas, kas palīdzēs palielināt pozitīvo lomu uz skolēniem.

Salīdzinot ar projekta sākumu, ir pieaudzis respondentu skaits, kas lepojas ar Latviju: lepojas 50%, nelepojas 10,5%, grūti teikt – 39,5%. Šajā un citos jautājumos augstais “grūti teikt” rādītājs var liecināt par to, ka viņi līdz šim par to nav domājuši vai viņiem ir grūti formulēt viedokli par tāda veida jautājumiem.

Tāpat kā pirmajā posmā, arī šajā reizē dalībniekiem tika lūgts nosaukt trīs vārdus, kas asociējas ar Latviju. Šajā reizē krietni vairāk vārdu bija par dabu (mežs, koki, ozols, lāči, gaiss, jūra, purvs, ezeri, upes, rītausma. Piektdaļa dalībnieku kā vienu no vārdiem minēja “dzimtene”, kas ir par 200% vairāk nekā iepriekš. Tāpat tika minēti tādi vārdi kā “karogs”, “māja”, “ģimene”, “sirds”, “hokejs”, “tauta”, “himna”, “skaista” u.tml.

40% dalībnieku norādīja, ka projektā iegūtās zināšanas izmainīja viņu uzskatus vai viedokli, 37,3% atzina, ka grūti teikt, 22,7% – nē. 52,6% atzina, ka Latvijā jūtas droši, 34,2% – grūti teikt, 13,2% – nē. 76% respondentu atzīmēja, ka labprāt piedalītos vēl šāda veida projektos, bet 24% atzina, ka grūti teikt. Visbeidzot, uz apgalvojumu “nākotnē gribu dzīvot Latvijā” pozitīvi atbildēja 32,9%, negatīvi 28,9%, bet grūti teikt – 38,2%. Šie rezultāti norāda, ka, lai gan vērojama pozitīva tendence par drošības sajūtas valstī attīstīšanu sarežģītos ģeopolitiskos apstākļos, lepošanās rādītāju un īpaši savas nākotnes sasaistīšanu ar valsti varētu vēlēties labāku. Tas var būt viens no nākamo tamlīdzīgu projektu ilgtermiņa uzdevumiem.

Šie aptaujas rezultāti attiecībā uz dalībniekiem parādīja konkrētu tendenci par labu šāda veida projektiem: ārpusstundu aktivitātēs, kas nav ierasta vide “četrās sienās”, tiek paplašināts skolēnu redzesloks un zināšanas, veicinot pilsonisko kompetenci un aktivitāti.

Vienlaikus, ja rādītāji starp citiem skolēniem ir tik skeptiski un neieinteresēti, tas liecina par akūtu nepieciešamību metodoloģiski pareizi, pakāpeniski būtiski mainīt jauniešu paradumus, informācijas un iesaistes līmeni, lai tos iekļautu Latvijas sabiedrībā kā attīstītas, demokrātiskas valsts jaunus pilsoņus. Aptaujas rezultāti tieši liecināja, ka panākt progresu jauniešu objektīvajās zināšanās, attieksmē un labvēlībā pret valsti un demokrātijas izziņas projektiem - tas ir ilgtermiņa darbs tieši ārpusskolas vidē.

Demokrātiska fokusēšanās uz jaunatni Latvijā bez attīstītas un spēcīgas pilsoniskās sabiedrības nav iedomājama. Tas jo īpaši attiecas uz projektiem, kuru izejas punkts ir jaunatne. Tieši projektu dalībnieki ir tie, kas aktīvi iesaistās, balstās uz savu jaunveidoto pieredzi un nākotnes sapņiem, mācās no tiem. Norvēģijā situācija ir atšķirīga. Kā norāda L.Soeftestads, projekti, kas vērsti uz jaunatni tādā veidā, kā tas ir nepieciešams Latvijā, netiek atsevišķi organizēti. Tomēr pilsoniskās sabiedrības pamats Norvēģijā, sabiedrības vērtības, uz kurām tā balstās un ko tā virza, var darboties kā vadlīnijas Latvijai, turpinot veidot savu pilsonisko sabiedrību.

Galvenā simbioze norisinās, ja organizētā pilsoniskā sabiedrība un jaunatne savstarpēji ietekmē viena otru. Attīstīta pilsoniskā sabiedrība veicina darbu ar jaunatni. Un otrādi, spēcīgs jaunatnes sektors, kas pieejams ar īpašu organizāciju starpniecību, atbalstīs turpmāku pilsoniskās sabiedrības attīstību.

Pilsoniskā sabiedrība ir savā ziņā kā pamata līme sabiedrībā, kas veicina saziņu un dalīšanos starp visiem pilsoņiem, neatkarīgi no etniskās piederības, dzimuma, reliģijas, vecuma un izglītības līmeņa. Tādā veidā jaunatne tiks mazāk uztverta un izdalīta kā jaunatne (atsevišķa, mazaizsargātā grupa) un arvien vairāk kā pilsoņi paši par sevi, kas, pēc L.Alksnes un L.Soeftestada ieskata Norvēģijas sabiedrībā ir pamatu pamats.

Projekta īstenošanas rezultātā komanda nonākusi līdz šādiem secinājumiem un konstatējumiem:

1. Izglītības reformas rezultātā daudzi krievvalodīgie jaunieši no aptuveni 6. klases (aptuveni 70 %)⁴⁴ nepārvalda latviešu valodu tik pienācīgā līmenī, lai viņiem nebūtu problēmu ne izteikties, ne risināt uzdevumus, diskutēt, rakstīt domrakstus, kas neietekmētu viņu sekmes. Līdz ar to daudzos krievvalodīgos jauniešos ir pastāvīgs stress, ko pavada pašapziņas trūkums un neveiksmnieka sindroms attiecībā uz mācību rezultātiem un sekmēm. Valsts valodas neprasmē faktiski nostāda skolēnus, kuri līdz šim mācījušies tā dēvētajās “krievu skolās”,⁴⁵ izaicinājumiem un stresa piepildītā ikdienā;

⁴⁴ Šis ir aptuvenas RVKB projekta komandas aplēse pēc diskusijām ar pedagogiem un no savas biedrības projektu ilggadējās pieredzes skatupunkta. Šī aplēse nav balstīta ne uz skolēnu pašnovērtējumu par latviešu valodas zināšanām, ne uz jebkādu testu, kontroles pārbaudījumu rezultātiem. Skolēnu aptaujā norādītais pašnovērtējums ir optimistisks.

⁴⁵ Skolas, kuras realizēja mazākumtautību programmu krievu valodā (KMV)

2. Faktiskā mediju fragmentācija (citi sociālie mediji, dažādas ziņu iegūšanas valodas) radījuši situāciju, ka uz pilsonisko sabiedrību orientētā informācija pēc būtības krievvalodīgos skolēnus neaptver. Krievvalodīgie skolēni salīdzinoši daudz retāk tiek iesaistīti projektos, konkursos, raidījumos (piemēram, "Gudrs, vēl gudrāks"), valsts līmeņa pasākumos (Dziesmu un deju svētki), ko, neapšaubāmi, rada arī pašu jauniešu pasivitāte un nepiedalīšanās ieradumi;
3. Krievvalodīgo jauniešu ģimenēs salīdzinoši reti tiek uzturēta un veicināta latviešu valodas apguve, praktizēšana, sociālā komunikācija. Tas objektīvi saistīts ar paaudžu maiņu un postpadomju domāšanas veidu. Krievvalodīgās ģimenes daudz mazākā mērā piedalās latviešu svētkos un aktivitātēs, piemēram, Jāņu svinēšana, Latvijas Radio raidījumu klausīšanās, došanās ceļojumā pa Latviju. Daudziem nav savu lauku māju latviskā vidē, nav starpnacionālās komunikācijas avotu;
4. Ne visas mazākumtautību ģimenes ir gatavas uzsākt pilsonisko dialogu, balstoties uz demokrātiskām vērtībām. Ir jārēķinās, ka katrā klasē var būt daži skolēni, kuru vecāki ir skeptiski pret valstiskumu un pilsonisko lojalitāti veicinošiem projektiem. Tas praksē īstenojas kā neļaušana jauniešiem piedalīties ārpuskolas projektos;
5. Lielākā daļa mazākumtautību jauniešu ir atvērti un gribīgi uzņemt jaunas zināšanas un uzzināt par savu dzimteni Latviju. Finansiālu apsvērumu dēļ aktivitātes un izbraukumi, kas nav izklaides, bet gan ietver valstiskuma elementus, šai mērķauditorijai ir organizējami tikai bez maksas;
6. Ņemot vērā ilgstošās izglītības reformas nenoteiktības un negācijas fonu, kā arī vispārējo valsts politikas integrācijas jomā kūtrumu, krievvalodīgie jaunieši nav uzreiz gatavi "mesties jaunos izaicinājumos" pilsoniskajā jomā. Mazākumtautību skolēnu vide objektīvi jūtas nostatīta otrajā plānā, skeptiska un nogaidoša, un projektu īstenošanai ir nepieciešams ilgāks laiks (aptuveni pusotrs gads) pilnīgas uzticības iegūšanai un savstarpēji atbildīgam, bet vienlaikus radoši piepildītam darbam ar mazākumtautību jauniešiem.

Projekta īstenošanas rezultātā komandai ir šādi ieteikumi tālākam NVO darbam ar mazākumtautību jauniešiem un pašvaldības/ izglītības iestādēm:

1. No valsts budžeta/ pašvaldību/ ārvalstu finansējuma līdzekļiem ir izstrādājamas atsevišķas atbalsta programmas, kas orientētas tieši uz mazākumtautību jaunatnes pilsoniskās audzināšanas aktivitātēm ilgtermiņā. Mērķis: katrs mazākumtautību skolēns, kurš ir mācījies skolā, kurā realizēja mazākumtautību programmu krievu valodā, iziet aptuveni 2 gadu ārpusskolas integrācijas programmu, līdzīgu projektam "Uzmanību! Distance (ar valsti) samazinās!";
2. Pašvaldībām, kuras finansē/ līdzfinansē vasaras dienas nometnes, ir jāpiešķir papildus punkti tiem pretendentiem, kuri orientējas un fokusējas uz mazākumtautību bērnu piesaisti un latviešu valodas zināšanu uzlabošanu;
3. Visos uz pilsonisko izaugsmi orientētos projektos, kuru mērķauditorija ir jaunieši, ir ieviešama citu mazākumtautību iesaiste nosacītu kvotu formātā;
4. Projektos un pētījumos, kā arī ikdienas saziņā ir līdz absolūtam minimumam samazināma krievu valodas izmantošana (novēršot, piemēram, aptauju veikšanu divās valodās), sekmējot un veicinot (ar konsultantu, mentoru palīdzību) mazākumtautību jauniešu kvalitatīvu dalību visās aktivitātēs;
5. Latvijas Radio ir veidojams atsevišķs uz pilsonisko aktivitāti orientēts raidījums, kurā piedalās un runā krievvalodīgā jaunatne, citu mazākumtautību jaunieši Latvijā (piemērs – projekta dalībnieku uzstāšanās raidījumā "Atklātā saruna" Открытый разговор 2024.gada 20.martā);
6. Ārpusskolas aktivitātēm mazākumtautību jauniešiem ir jābūt konkrēti definētām, pieprasot darbību, reakciju, iesaisti, atbildību (piemēram, līdzatbildība par aktivitātes saturu, balsošana, anketēšana, radošā darba iesniegšana u.tml.);
7. Īpaši nozīmīga ir mazākumtautību jauniešu "ielaišana latviešu vidē": piemēram, apmeklējot radošo personību dzimtās mājas, ielūkojoties latviskās vides ikdienā, kultūrā un vērtībās (nevis sagatavotu priekšnesumu formātā vai muzeja vidē);
8. Mazākumtautību skolēnu dalības pilsoniskos projektos aktivitāte ir pozitīvi novērtējama pašā skolā (atzīme vai kolektīva atzinības izteikšana);
9. Visos projektos ir maksimāli veicināma saziņa (arī attālināti caur skolas pedagogiem) ar projekta dalībnieku vecākiem: atgriezeniskā saite, iesaiste projekta pasākumos; vecāku sapulces apmeklējums;
10. Paplašināma pašvaldību jauniešu centru pieejamība arī vakaros un brīvdienās. Daudzās pašvaldībās jauniešu centru darba laiks ir lielā mērā līdzīgs aktīva skolēna pulciņu apmeklējumu laikam (darba dienās līdz 18.00 vai 19.00). Taču brīvdienās šie centri lielākoties ir slēgti, kas ļoti negatīvi ietekmē jauniešu starpkultūru komunikācijas prasmes (tās neveidojas);

11. Jāmaina un jāuzlabo informācijas par pilsoniskās tematikas projektiem pieejamība. Piemēram, portālā *e-klase* ir jāveido atsevišķa sadaļa, kurā visi projektu īstenotāji ievieto aicinājumus pieteikties projektu aktivitātēm, arī tad, ja projektu mērķauditorija ir tikai/ tai skaitā mazākumtautību (krievvalodīgā) jaunatne.
12. Ir nopietni jāpārvērtē metodika, kā tiek plānots sasniegt ambiciozos Skola 2030 mērķus. Nepieciešama kardināla pieejas izglītības procesam maiņa, lai virzītos uz Norvēģijas un Skandināvijas pieejas pedagogijas metodikai, kas vienlaikus arī nodrošina ļoti augstus rādītājus jauniešu pilsoniskajā attīstībā.

Kā uzsver projekta konsultatīvās padomes locekle, dr.paed. Liesma Ose,⁴⁶ projekta rezultāti apliecina jauniešu briedumu un skaidru ceļu saliedētības virzienā. Atslēgvārds, kurš šo raksturo, un kas projekta darbībā skaidri saskatāms ir sadarbība - rīcība, kurā izpaužas cilvēku izpratne par savu individuālo vēlmju un sabiedriskā labuma saskaņu, kurā jaunietis, kas atšķiras no vairākuma, praktizē savu pilsoņa lomu neraugoties uz etnisku vai citu atšķirības dimensiju. Tas notiek, pateicoties projekta vadības iejūtībai, pieņemšanai, iedrošināšanai. Uzticēšanās jauniešiem nesusi lieliskus augļus. Aktivizēta viņu politiskā un sabiedriskā līdzdalība - sabiedriskās aktivitātes, pilsoniskā žurnālistika. Bet līdzdalība pati par sevi negarantē sabiedrības saliedētību, jo piedalīties var visi, bet ne visiem ir pieejami efektīvai līdzdalībai nepieciešami resursi: izglītība, valodas, komunikāciju līdzekļi, sociālās prasmes utt. Manuprāt, lielākais ieguvums ir šo prasmju - politiskās līdzdalības resursu - pieaugums projekta jauniešiem, ko apliecina arī projekta pētījuma dati.”

Tiesiskās un pilsoniskās apziņas nobriešana ikvienā bērņā norisinās uz piemēra bāzes. Ne visās mazākumtautību ģimenēs pilsoniskums un sabiedriskā iesaiste ir vērtība. Ja bērņam nav reāla dzīves parauga un pieredzes, kā tas ir - būt atbildīgam kaimiņam, savas vietējās kopienas iedzīvotājam, kas skaļi pauž nevis tikai kritiku un nopēlumu, bet arī māk izstrādāt priekšlikumus un virzīt, realizēt idejas - tad skolas videi un ārpusskolas pasākumiem ir jāpiedāvā aizpildīt šo robu dzīves pieredzē, motivēt un reāli piedāvāt izmēģinājuma platformu pilsoniskuma treniņam.

Daudzās post padomju telpas valstīs ir saglabājusies uz izcilību, sasniegumiem, konkurenci vērstais izglītības modelis, kas faktiski vājākos un lēnākos atstāj “otrajā plānā”. Pietiekamu resursu neatvēlēšana skolas un pedagogijas vides uzturēšanai,

⁴⁶ Dr.paed. Liesma Ose ir eksperte izglītības politikas, pedagogijas, sabiedrības integrācijas un starpkultūru komunikācijas, cilvēktiesību jomās

kas veidots ar prioritāti “patstāvīgs, pašapzinīgs, pozitīvi noskaņots bērns” rada daļā bērnu nenovērtējuma, atstumšanas, vienaldzības risku. Uzturot konkurences, ātri izpildītu kontroldarbu, nekļūdīguma etalonu (neļaujot pārrakstīt kontroldarbus vai nosakot semestra limitu labošanas reizēm), diemžēl daļa bērnu neiztur spriedzi un zaudē motivāciju censties. Īpaši tas attiecas uz valodas zināšanām un lietošanas prasmēm līdzšinējo skolu, kuras realizēja mazākumtautību programmu krievu valodā, vidē. Tieši ārpuskolas aktivitāšu un NVO ieguldījums ir neatsverams, lai piedāvātu pietiekamu laika resursu iedziļināties vājāk sagatavoto bērnu un jauniešu integrēšanai, pašapziņas celšanai. Ja šī psiholoģiskā komponente tiek izpildīta, tad nākamie posmi pilsoniskuma kompetenču veidošanai (formālās zināšanas par vēlēšanu sistēmu, ES institūcijām, demokrātijas lomu) veidojas un attīstās nepiespiestā vidē, dabiski, saistoši un atbilstoši bērnu un jauniešu uztveres līmenim: caur interesantām spēlēm, diskusijām, viktorīnām, izbraukumiem, maziem uzdevumiem, atmiņas trenēšanu un komandas veidošanu ilgtermiņa sabiedrības noturības attīstīšanai jau nākotnē – pieaugušo dzīvē.